

Masarykova univerzita

Pedagogická fakulta

Katedra historie

M U N I
P E D

**Bytová krize v Pardubicích a poválečná živelná
výstavba v letech 1918-1930**

Bakalářská práce

Brno 2021

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.

Autor práce: Antonín Pospíšil

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne .....

.....

Antonín Pospíšil

Anotace:

Bakalářská práce se zaměřuje na výstavbu v Pardubicích v letech 1918-1930. Hlavním cílem práce je komplexně zpracovat téma bytové krize po první světové válce a představit nálady ve městě pomocí jednotlivých událostí a zpráv z tisku. Výstavba veřejných budov je představena na příkladu čtyřech konkrétních staveb.

Klíčová slova:

Pardubice, první republika, výstavba, bytová krize, architektura

Annotation:

The bachelor thesis focuses on the housing construction in Pardubice between the years 1918-1930. The main goal is to comprehensively compile the topic of the housing crisis and present the atmosphere in the city through individual events and newspaper articles. The construction of public buildings is presented on the example of four specific buildings.

Keywords:

Pardubice, First Czechoslovak Republic, construction, housing crisis, architecture

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. Petru Kaletovi, Ph.D., vedoucímu mé práce, za čas, který mi věnoval, ochotu a za jeho cenné připomínky. Také bych rád poděkoval své rodině za podporu během psaní práce.

Obsah

Úvod	6
1. Pardubice před rokem 1918	9
2. Pardubice po první světové válce	15
2. 1. Politická a hospodářská situace	15
2. 1. 1. Nezaměstnanost	16
2. 2. Situace v architektuře	18
3. Bytová krize.....	20
3. 1. Karanténa.....	28
4. Veřejné stavby	30
4. 1. Ředitelství pošt a telegrafů	30
4. 2. Okresní dům	32
4. 3. Krematorium.....	34
4. 4. Státní reálka	36
Závěr.....	39
Prameny a literatura.....	41
Seznam fotografií z textu.....	45

Úvod

To, že bydlíme v domě nebo bytě, máme dostatek prostoru a netísíme se na malé ploše s dalšími deseti lidmi, je pro nás dnes naprostá samozřejmost. V Pardubicích po první světové válce to však samozřejmě nebylo. Město se sice rychle rozrůstalo, vznikalo tady množství továren a úřadů, ale chyběly byty. Žadatelů o ubytování byly stovky. Situace byla tak kritická, že se úplně nepodařila vyřešit ani za celá dvacátá léta.

Ve své bakalářské práci přináším poprvé komplexní zpracování této krize, nahlížeje na ni z mnoha stran. Je zde zachyceno, jak se pokoušelo bytovou krizi řešit město a jak soukromníci. Důležitý je také pohled tisku na celou problematiku. Snažil jsem se ukázat, jak ji vnímal a psal o ni. K dokreslení situace jsem se také v prvních dvou kapitolách pokusil zachytit nálady, jež tehdy ve městě panovaly. Stinnou stránkou této problematiky byla dozajista neschopnost radnice řešit městskou výstavbu jednotně. A přestože se mnoho institucí i soukromníků snažilo krizi zažehnat, bylo na konci dvacátých let ještě stále mnoho rodin bez důstojného bydlení.

Ve městě však nevznikaly pouze byty. Probíhala tu i značná výstavba veřejných budov. Stavělo se po celém městě. Vznikaly nové školy, továrny, státní úřady. Zejména v centru města vyrostlo hned několik staveb palácového typu, které dávaly Pardubicím velkoměstský ráz. Na architektonických soutěžích se nešetřilo a byly vybírány opravdu ty nejlepší návrhy renomovaných architektů. V Pardubicích tak můžeme například vidět i několik staveb od Josefa Gočára.

Téma své bakalářské práce jsem si vybral z dějin Pardubic, neboť jsem se zde narodil a mám k městu silný vztah. O jeho historii se dlouhodobě zajímám a nejvíce o tu novodobou, historii 20. století. Téma bytové krize navíc nebylo dosud podrobně a komplexně zpracováno. Pouze se o ní okrajově zmiňují někteří pardubičtí historikové ve svých publikacích.

Ve své práci jsem především čerpal z dobového tisku, který mi nejlépe pomohl nehlédnout do tehdejší doby. Využíval jsem tisk jak levicový (*Východočeský Obzor*, *Bratrství*), tak pravicový (*Východ*, *Východočeský Republikán*), abych se vyhnul jednostranným pohledům na celou problematiku. V první kapitole o historii města jsem především čerpal z rozsáhlé monografie *Dějiny Pardubic* od významného pardubického historika Františka Šebka. Od jiného významného historika Jiřího Kotyka jsem využil publikaci *Stručné dějiny Pardubic*. K částem o výstavbě mi pomohl materiál z Okresního

archivu v Pardubicích z publikace *Architektonické a stavební plány Pardubicka*. V úsecích o architektuře jsem se opíral zvláště o texty pardubického kunsthistorika Pavla Panocha, které publikoval v knize *Kaleidoskop tvarů*. V neposlední řadě jsem čerpal z knih Františka Šebka *Toulky historií Pardubic 1. a 2. díl*. V nich jsou nejlépe vyličený události válečných let, které jsem ve své práci popisoval.

V práci se zabývám, jak už název napovídá, řešením bytové krize. Charakterizují, co se ve městě dělo, jak na situaci reagoval tisk a ve kterých částech města probíhala bytová výstavba. Zabývám se také problémy s ní spojenými. Výstavbu veřejných budov demonstřuji v poslední kapitole na čtyřech architektonicky nejvýznamnějších stavbách daného období – budovy Ředitelství pošt a telegrafů, Okresního domu, městského krematoria a nové budovy státní reálky.

Práce je členěna na čtyři hlavní kapitoly. V první kapitole *Pardubice před rokem 1918* je stručně popsána historie města. Uvádím zde zejména slavné období vlády pánů z Pernštejna na přelomu 15. a 16. století a prudký rozmach města po zprovoznění železniční tratě z Prahy do Olomouce v polovině 19. století. V další části této kapitoly se věnuji jednotlivým událostem z doby první světové války a snažím se tak zobrazit atmosféru ve městě, na což navazuji v druhé a zejména třetí kapitole. Poslední odstavec je věnován okolnostem vzniku fenoménu pardubické vojenské nemocnice, která zde vznikla za první světové války a během bytové krize sehrála důležitou roli.

Druhá kapitola *Pardubice po první světové válce* je dělena na dvě části. V té první je nastíněna situace, v níž se město po válce nacházelo a jsou zde popsány sociální problémy, které zde existovaly a bylo nutné je řešit. Ve druhé podkapitole jsem stručně vyličil stav tuzemské architektury a stavební slohy, jež se v té době uplatňovaly. Také jsem krátce představil jednotlivé významné architekty, kteří v popisovaném období v Pardubicích působili.

Ve třetí a stěžejní kapitole *Bytová krize* pojednávám o krizi samotné. Snažím se na ni nahlížet z různých stran. Věnuji se pohledu ze strany města, státu, ale především obyčejných lidí, které krize zasáhla nejvíce. Také se v této kapitole rozepisují o stavebních družstvech, jež měla v Pardubicích v tomto období jedinečnou roli. V několika odstavcích jsou zde probrány jednotlivé lokality nejintenzivnější bytové zástavby s jejich klady a zápory. Třetí kapitola obsahuje i podkapitolu *Karanténa*. Bývalá vojenská nemocnice tzv. karanténa je totiž pro řešení bytové krize v Pardubicích natolik specifická, že si zaslouhuje větší pozornost.

Čtvrtá část mé bakalářské práce nese název *Veřejné stavby*. Všímám si v ní čtyřech nejvýraznějších projektů z let 1918-1930 a okolností jejich výstavby. Každá budova má vlastní podkapitolu. Dávám zde prostor politickým, architektonickým a stavebním otázkám.

1. Pardubice před rokem 1918

První písemná zmínka o Pardubicích se nachází v bule papeže Bonifáce VIII. z 15. prosince 1295, ve které bere pod svou ochranu všechny kláštery cyriaků, včetně toho pardubického.¹ Nejstarším známým držitelem Pardubic byl Půta z Dubé, významný člen rodu Ronovců. Zmínku o tom nacházíme dvakrát, a to v letech 1318 a 1319. Někdy v polovině dvacátých let 14. století přechází Pardubice pod vlastnictví Arnošta z Hostýně, jehož rod se později začal nazývat „z Pardubic“. Páni z Pardubic drželi Pardubice po tři generace, až do roku 1390, a zanechali v jejich dějinách nerasmazatelnou stopu. Vždyť erb tohoto rodu, stříbrná půlka koně na červeném štítu, se dostal i do znaku města. Tím se Pardubice staly někdy před rokem 1340. V tomto roce totiž Arnošt píše svou závěť, ve které Pardubice zmiňuje již jako město. Mezi nejvýznamnější osoby rodu patřili pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic a literát Smil Flaška z Pardubic.²

Po pánech z Pardubic se majitelé města často střídali až do roku 1491.³ Tehdy se Pardubice staly majetkem vlivného moravského šlechtice Viléma z Pernštejna.⁴ Vilém zde vybudoval rozsáhlou soustavu rybníků (bylo jich asi 234), které mu přinášely značný zisk. Současně s tím přestavuje pardubický hrad na honosný opevněný zámek a buduje městské hrady. Také ve městě dochází k nové výstavbě.⁵ Roku 1507 postihnul město zhoubný požár.⁶ Nejenže však přestavbu města nezpomalil, ale spíše naopak ji uvedl do vyšších obrátek. Důležité je však dodat, že celá přestavba byla značně financována majitelem panství Vilémem. Ten si tak do velké míry mohl podobu města diktovat.⁷ Vilém také městu uděloval, nebo u krále zařizoval mnohá privilegia, takže se jejich počtem mohly Pardubice vyrovnat městům královským. Snažil se tímto nalákat nové obyvatele, zejména řemeslníky, jež tak potřeboval pro další rozvoj města. Za městem založil nový hřbitov s kostelem sv. Jana a špitál pro chudé a nemohoucí, který dotoval. V roce 1512 předal jeden ze dvou městských kostelů kališnické městské radě, což byla

---

¹ HRUBÝ, Vladimír – STANĚK, Jiří: *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2000, s. 9.

² ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic*. Pardubice: Městský národní výbor, 1990, s. 41, 47-49.

³ BIČÍK, Zdeněk: *Pardubice od A do Z*. Pardubice: Informační služba Pardubice, 1974, s. 13.

⁴ BARTOŠ, Štěpán – KOTYK, Jiří: *Pardubice dříve a nyní*. Pardubice: Helios, 1993, s. 7.

⁵ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 42.

⁶ ŠEBEK, František – ZIKMUNDA, Vlastimil: *Pardubicko*. Hradec Králové: Kruh, 1985, s. 54.

⁷ KOTYK, Jiří: *Stručné dějiny Pardubic*. Pardubice: OPS Pardubice, 1980, s. 8-9.

na tehdejší dobu nezvyklá svoboda.⁸ U druhého městského kostela pak zbudoval klášter a přivedl do něj minority.⁹

Po Vilémově smrti (1521) přešly Pardubice na jeho mladšího syna Vojtěcha, když starší Jan dostal statky na Moravě. I on pokračoval v přestavbě pardubického hradu v zámek. Opustil však otcovu střídmost a počal budovat luxusní renesanční objekt, jehož dochovaná malířská výzdoba dodnes udivuje. Vojtěch také pokračoval v udělování městských privilegií. Město se proto stále rozrůstalo a spolu s ním rostla i předměstí. Nakonec po třinácti letech v roce 1534 umírá. Protože po sobě nezanechal mužského potomka, rodové majetky se opět spojily. Nový majitel Jan z Pernštejna tak získal panství, které tehdy svojí velikostí nemělo obdoby.¹⁰

V roce 1538 ve městě vypukl další zkázonosný požár¹¹ (kromě sedmi domů vyhořely celé Pardubice) a situace se opakovala. Jan měšťany při výstavbě nového města vydatně sponzoroval, ale požadoval za to, aby výsledná podoba domů odpovídala jeho představám, respektive představám stavitele Jiříka z Olomouce.¹² Většina domů se zvedla na dvě patra (po minulém požáru 1507 se budovaly převážně jednopatrové budovy) a nahoře byly všechny v jedné linii zakončené atikou. Ostění se přestala dělat z kamene, ale nahradila ho terakota. Ta byla rychlejší na výrobu. Bylo to poprvé v Čechách, kdy se terakota použila v takovém měřítku. A terakotové ostění oken je na mnohých pardubických domech dodnes zachované. Již pět let po požáru v roce 1543 se přestavba celého města chýlila ke konci. Vznikla nová dominanta Pardubic – 60 m vysoká věž, jako součást brány. Když její střecha z měděného plechu po čase zkorodovala a přirozeně zezelenala, dala vzniknout názvu stavby – Zelená brána. Jan také pokračoval v přestavbě a výzdobě pardubického zámku.¹³

Jan z Pernštejna však neinvestoval pouze v Pardubicích. Jeho panství bylo zdaleka největší v českých zemích a stále ho zvětšoval. V Kladsku dokonce razil vlastní mince. Bohužel se postupně pro své četné investice dostával do dluhů. Po jeho smrti v roce 1548 po něm zůstali tři synové ve věku 16 až 20 let. Ti neměli se správou tak velkého majetku žádné zkušenosti a jejich pobyt u královského dvora rodové dluhy ještě zvyšoval. Bratři si sice majetky spravedlivě rozdělili, ale pro splácení dluhů museli

---

⁸ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 50-51.

⁹ HRUBÝ, Vladimír – STANĚK, Jiří: *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2000, s. 11.

¹⁰ ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic*. Pardubice: Městský národní výbor, 1990, s. 113-119.

¹¹ BARTOŠ, Štěpán – ŠEBEK, František: *Pardubice*. Helios – Jiří Razskazov, 2001, s. 24.

¹² ZIKMUNDA, Vlastimil – HRUBÝ, Vladimír: *Pardubice*. ČTK-Pressfoto, 1990, s. 15.

¹³ KOTYK, Jiří: *Stručné dějiny Pardubic*. Pardubice: OPS Pardubice, 1980, s. 10.

prodávat jedno panství za druhým. Pardubice připadly v roce 1555 nejstaršímu Jaroslavovi. I on však ztrácel kontrolu nad svým majetkem, a tak roku 1558 přechází město pod správu věřitelů. Situaci vyřešil až král Ferdinand I. Habsburský, který Pardubice koupil pro svého syna a následníka Maxmiliána. Jaroslav z Pernštejna, velice vzdělaný muž a mecenáš umění, umřel ještě téhož roku zcela bez majetku v Itálii, kam utekl před svými věřiteli.¹⁴

Význam Pernštejnů pro Pardubice je zásadní, přestože zde působili pouze po dvě generace. Mocný a bohatý šlechtický rod přeměnil hospodářsky zaostalé městečko ve svoji rezidenci, o které se vědělo po celé zemi. Ne náhodou se v Čechách tou dobou říkalo: „Stkví se jako Pardubice.“ Uvědomme si, že půdorys města z této doby se takřka nezměnil až do druhé poloviny 19. století. Jejich působení dodnes připomíná krásný renesanční zámek i historické jádro města.¹⁵

Další výrazný rozvoj zaznamenaly Pardubice až v 19. století, kdy se z města stala železniční křižovatka. V roce 1845 byla zprovozněna trať Olomouc – Praha,¹⁶ v roce 1859 trať do Liberce a v roce 1871 do Německého Brodu (dnes Havlíčkův Brod).¹⁷ Od té doby se Pardubice staly rychle se rozvíjejícím průmyslovým centrem regionu.

Průmyslové podniky začaly vznikat nejen v blízkosti tratě (cukrovar, lihovar, Hübner & Opitz, Fanto Oil, Franckovka aj.), ale i v jiných částech města (Winternitzovy mlýny, Prokop aj.) Město se rozrůstalo i co do počtu obytných domů. Stavělo se především podél Královské třídy (dnes třída Míru), kolem nádraží a směrem na Chrudim, kde se říká na Skřivánku. Pardubice se také rozvíjely po společenské stránce a vznikalo zde mnoho spolků a škol. Rozvíjela se i síť zdravotnických zařízení. Ve městě trvale sídlila jezdecká vojenská posádka, která měla pro společenský, ale především hospodářský život města veliký význam.¹⁸

Za první světové války procházely Pardubice krizí, stejně jako celá země. Už v září 1914 propustily některé velké podniky (Fanto Oil, Franckovka) část zaměstnanců pro nedostatek surovin k výrobě. Rostla bída a hlad. V prvním roce války se v Pardubicích ještě drželo stavebnictví. Dostavovala se městská spořitelna vedle Zelené

---

¹⁴ ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic*. Pardubice: Městský národní výbor, 1990, s. 133-137.

¹⁵ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 58-59.

¹⁶ *Zprávy Klubu přátel Pardubicka*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 1985, s. 20.

¹⁷ SAKAŘ, Josef: *Nová doma města Pardubic*. Pardubice: Společnost pro rozvoj Pardubicka, 1995, s. 5.

¹⁸ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 102.

brány a stavěla se vojenská nemocnice. Po těchto projektech však i ve stavebnictví došlo k útlumu.¹⁹

S válkou také přišla tuhá cenzura a tvrdě se trestaly projevy kritiky. V srpnu 1915 byly zakázány místní noviny *Neodvislé listy*, o měsíc později *Obzor českého východu* a v srpnu 1916 *Osvěta lidu*. A tak do konce války vycházely pouze loajální *Samostatné směry*. Doba přála udavačům a v Pardubicích se jich našlo mnoho. Naštěstí stál v čele hejtmánství Jaroslav Nápravník, u kterého podle pamětníků udání končila v koši.²⁰

Ve městě přibývalo protiválečných nálad, jež se projeví například v roce 1916 prvomájovou demonstrací dělnic z Franckovy továrny na kávovinové náhražky. Ženy se shromáždily před hejtmánstvím a házely do oken kameny. Takové nálady byly způsobeny především bídou a nedostatkem surovin. S tím se snažila vypořádávat městská aprovizáčnická komise. Ve státě byly zavedeny přidělové lístky, ale ani to mnohdy nestačilo, protože vázly dodávky a chybělo zboží, které bylo možné si s nimi koupit. Rostl také počet chudých, kteří neměli za co nakupovat. Město se snažilo lidem v těžké situaci pomoci a 2. listopadu 1916 otevřelo „městskou lidovou kuchyni“. Vydávaly se tam teplé obědy pro chudé za nízkou částku. O službu byl takový zájem, že do konce války musely být v Pardubicích otevřeny tři takovéto jídelny.²¹

Od jara 1917 se v Pardubicích situace zhoršovala a stále častěji propukaly nepokoje. Například 4. června se po městě roznesla zpráva, že se bude o polovinu zmenšovat přiděl chleba. U pardubického nádraží se proto sešlo na 2 000 lidí, kteří vtrhli do několika skladů a začali rabovat suroviny. Proti akci muselo zasáhnout i vojsko a u krajského soudu v Chrudimi skončilo 27 osob. Nad Pardubicemi byl v důsledku této výtržnosti vyhlášen výjimečný stav a zákaz vycházení po 19. hodině. Demonstrace se přesto druhý den opakovala. Ze sedmi nejvýznamnějších továren tehdy stávkovalo 965 dělníků.²²

Další z výrazných projevů občanské neposlušnosti se odehrál ráno 7. června.²³ Den předtím se pardubičtí nádražáci dozvěděli, že stanicí projede vlak na Prahu a odpojí se zde vagony připravené do Liberce, které budou plné špeku. Zaměstnanci dráhy vagony šikovně přesunuly na vedlejší kolej s tím, že je mohou vypravit až druhý den. Ráno, když se zpráva roznesla po městě, začali vyhladovělí občané brát vagony útokem. Vojenská

---

¹⁹ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 51-53.

²⁰ Tamtéž, s. 54-55.

²¹ Tamtéž, s. 56.

²² Tamtéž, s. 58.

²³ PALEČEK, Jiří: *Malá kronika Pardubicka 20. století*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2010, s. 29.

jednotka, která byla umístěna právě z těchto důvodů na každém větším nádraží spolu s přivolanými policejními posilami však stihla útok zavčasu zastavit a držela až 2 000 přítomných lidí od vagónů. Lidé se sice začali po poledni rozcházet, ale železniční doprava zůstala ochromena a před stanicí stálo několik vlaků. Náhle se roznesla další zpráva, že v jednom z nich jsou potraviny. Několik žen se do jednoho takového vagonu dostalo a vyhazovaly potraviny na násep, kde si je lidé rozebírali. Avšak i tato akce byla policií a vojskem rychle rozeznána. Kolem 18. hodiny se udál ještě jeden incident. Stráž maďarských vojáků vlekla na stanici k výslechu jednu ženu podezřelou z lupu. Když uviděla u železničního přejezdu mezi ulicemi Sladkovského a Rokycanova hlouček lidí, vycítila příležitost, vojákům se vysmekla a ztratila se v něm. Najednou se ozval výstřel a jeden voják byl zasažen do nohy. Velitel stráže, nevěda, co se stalo, dal rozkaz ke střelbě do lidí. Na místě zůstali tři mrtví. Podle vojenského auditora²⁴ se událost sešla tak, že jeden z vojáků nešikovně manipuloval s puškou a omylem vystřelil do země. Kulka se odrazila a jiného vojáka zasáhla do nohy. Akce se tedy nakonec klasifikovala jako vražda. Nadporučík Remeni, odpovědný za celou událost, byl ale převelen a spravedlnosti nebylo nikdy učiněno za dost. Tento incident byl poté v Pardubicích ještě dlouhá léta vzpomínán a dodnes je v místech, kde se stal, pamětní deska.²⁵

Po 2. únoru 1918, kdy byla v pardubických *Samostatných směrech* zveřejněna Tříkrálová deklarace, se začal ve městě aktivizovat politický život. Hned dva týdny po jejím zveřejnění se v hotelu Veselka konalo shromáždění, které vedlo k ustavení české státoprávní demokracie ve východních Čechách.²⁶

Zvláštním pardubickým fenoménem z období první světové války je velká vojenská nemocnice – tzv. karanténa. Již v září 1914 přijel na pardubické nádraží transport s 4 500 raněnými. Část z nich v Pardubicích zůstala. Ranění byly provizorně umístěni ve volných prostorách (závodiště, prázdné tovární sklady). O měsíc později přijel další transport a raněné pak ukládali do uvolněné části věznice. Byly zabírány i některé části škol.²⁷ Souběžně s tím vznikala velký projekt na vojenskou nemocnici. Pardubice byly pro tento projekt vybrány zřejmě proto, že leží geograficky uprostřed Čech, a tedy v zázemí. Navíc bylo město dobře dostupné po železnici z mnoha směrů a disponovalo potřebnou infrastrukturou a vhodnými pozemky.²⁸ Samotné práce

---

²⁴ Auditorem byl Čech JUDr. František Havelka, viz Toulky historií Pardubic. 2. kniha

²⁵ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 61-63.

²⁶ Tamtéž, s. 60.

²⁷ Tamtéž, s. 52.

²⁸ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 165.

započaly v listopadu 1914 a stavělo se i po celou zimu. Na stavbě pracovali špatně placení dělníci, ale v nastalé situaci to pro ně bylo přijatelné řešení. Už na jaře 1915 se karanténa uvedla do provozu. Podrobně o tom píše pardubický historik František Šebek: *„Na ploše 80 hektarů (dnes sídliště Dukla) tu stálo 365 objektů, z toho 198 nemocničních baráků. Karanténa měla kapacitu 10 tisíc raněných a nemocných. Již pět měsíců po zahájení provozu měla karanténa 4 tisíce obsazených lůžek a na plný stav se dostala do konce roku 1916. Netrvalo dlouho a pro lehčí případy se zabíraly školy. Z Pardubic se tak stával někdy od roku 1917 jeden velký vojenský lazaret.“*²⁹ Zabrány byly všechny školy kromě té, která stojí v dnešní ulici Bratranců Veverkových. Po půldnech se v ní střídaly všechny pardubické děti. Každé ji tak mohlo navštívit třikrát do týdne. Zbytek času se mělo věnovat bohubilé činnosti ve prospěch rakouské vlasti.³⁰ Do karantény vedla železniční vlečka. Byly tam dvě nádraží a fungovala zde i polní pošta. *„Pardubická vojenská nemocnice patřila během války ke třem největším válečným nemocnicím v Rakousku-Uhersku.“*³¹ Proto se nesmazatelně zapsala do historie města. Jednotlivé baráky mizely jen pomalu a za první republiky hrály důležitou roli v oblasti řešení bytové krize. Dokonce se i do dnešních dnů jeden barák dochoval. Hrozí mu však demolice.

---

²⁹ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 52.

³⁰ Tamtéž.

³¹ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016, s. 167.

2. Pardubice po první světové válce

2. 1. Politická a hospodářská situace

V prvních letech po světové válce přetrvávala v Pardubicích bída válečných let. Ve městě byl stále nedostatek potravin, uhlí a jiných důležitých komodit. Není tak divu, že v prvních poválečných komunálních volbách v červnu 1919 zvítězily strany s levicovým programem a starostou města se tak stal sociální demokrat František Vácha.³² Ten byl zastupitelem již od roku 1909 a 14. října 1918 dokonce jako představitel pardubické levice vyhlášoval ve městě republiku. Funkci starosty zastával až do roku 1923 a výrazně se zasloužil o výstavbu obecních bytů.³³ Situace byla ve městě tak špatná, že muselo dojít k opětovnému zavedení přidělového systému. Za tímto účelem se ustavila aprovidační komise. Lidé s ní však nebyli spokojeni a v centru města se opakovaly demonstrace. Mnoho se nezlepšilo ani v roce 1920, naopak se vše díky složité vnitrostátní i zahraničně politické situaci zdálo být horší. Pro nejchudší obyvatele v Pardubicích fungovala americká mise „Dětem a matkám“. Tu financovaly Spojené státy a měla nakrmit alespoň nejchudší děti. V roce 1919 se ve městě za tím účelem zřídilo pět kuchyní, které vydávaly denně na dva tisíce porcí. Tento podnik spolufinancovali i různé spolky podílem ze vstupného nebo místní podnikatelé.³⁴

S krizí potravinovou šla ruku v ruce i krize bytová, jež byla navázána na všeobecnou drahotu a postihla mnoho měst v republice. V Pardubicích bylo jasné, že se do toho musí vložit město a stavět bytové „nouzové“ domy. Město mělo řešení bytové krize jako jednu z priorit a na výstavbu bytů se zadlužovalo. V březnu 1919 vzniklo za účelem urychlení výstavby Stavební družstvo. Jednalo se o sdružení devíti pardubických architektů, kteří při výstavbě domů spolupracovali. O rok později ho nahradilo Družstvo pro stavbu nouzových domů, v jehož čele stál továrník Josef Prokop. První výstavba nouzových domů započala v Pardubicích již v roce 1919.³⁵

---

³² KOTYK, Jiří: *Stručné dějiny Pardubic*. Pardubice: OPS Pardubice, 1980, s. 67.

³³ BRONCOVÁ, Dagmar: *Kniha o městě Pardubice*. Praha: MILPO MEDIA, 1999, s. 19-20.

³⁴ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 76-77.

³⁵ Tamtéž, s. 78-80.

2. 1. 1. Nezaměstnanost

Po ztrátě hlavních odbytí v Rakousku a Maďarsku přicházelo ve velkých pardubických podnicích (Fanto Oil, Franckova továrna na výrobu kávovinových náhražek, ...) mnoho lidí o práci. Vedení města tak aktivně vyhledávalo pracovní příležitosti.³⁶ Proto se zde na začátku první republiky podařilo založit dva nové velké podniky.

Jedním z nich byla Explosia, továrna na výbušné látky. Zatím největší podobná továrna byla nebezpečně blízko hranic s Rakouskem a Maďarskem, a to v Bratislavě. Zájem o trhavinu byl nejenom u nás, ale i v zahraničí (Pobaltí, Jugoslávie). Potřebovala je Československá armáda a poptávka po nich byla i v průmyslu (kamenolomy, stavebnictví). Prosperitu nového podniku měl též zaručit třicetiletý monopol na výrobu výbušnin na území státu. A tak 23. března 1920 zakládá Živnobanka Československou akciovou továrnu na látky výbušné. Zhruba polovina akcií byla v držení domácích investorů a polovina v držení investorů z Francie a Anglie,³⁷ tedy zemí, na něž se mladý stát orientoval.³⁸ To se však nepozdávalo místnímu levicovému tisku, který o tom 15. dubna 1920 píše: „Zasáhnutí cizího kapitálu jest tedy hotovou věcí, což pokládáme za neplechu, jež se páše na národním majetku. Výroba výbušných látek byla a bude velmi výnosnou. Proto hledí ji na sebe strhnouti kruhy kapitalistické, když kyne jim znamenitý zisk. Naši veslaři u vlády jsou málo dbalí, zdá se, zájmů republiky, když taký zdroj příjmů pouští z naší oškubané vlasti.“³⁹ To, že se závod nakonec zbudoval v Semtíně u Pardubic, mělo mnoho důvodů. Lokalita byla dobře dostupná po trati, nacházela se hluboko ve vnitrozemí a blízké Pardubice i Hradec Králové zaručovaly dostatečný počet zaměstnanců. Navíc se v Semtíně nacházel velký hospodářský dvůr pardubického velkostatku, jehož majitel baron Richard Drasche von Wartinberg zůstal po rozpadu monarchie v Rakousku. Díky probíhající pozemkové reformě se mohl pozemek levně koupit a nemuselo se vyjednávat s velkým počtem drobných vlastníků. Pomohl také lobbying Františka Udržala, vlivného politika agrární strany a východočeského patriota. Celá záležitost tak probíhala poměrně rychle a již roku 1921 se v lokalitě o ploše 435 ha mohlo stavět. O rok později dodává továrna první výrobky a do konce roku následujícího

³⁶ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 78.

³⁷ Podle listu *Bratrství* byli zahraničními investory firmy Explosives Trades Limited se sídlem v Londýně a Societé Centrale de Dynamite se sídlem v Paříži.

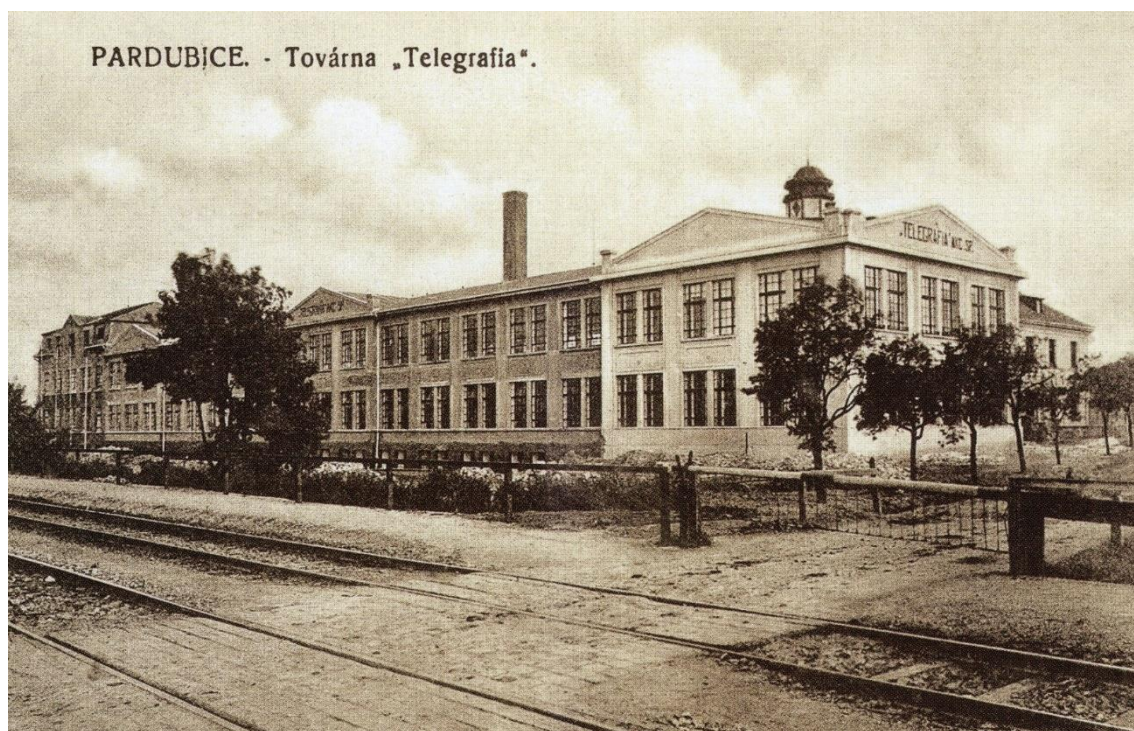
³⁸ ŠEBEK, F.: *Toulky historií Pardubic*. In: Radniční zpravodaj města Pardubic, 2011, č. 5, s. 8.

³⁹ K projektu továrny na výbušné látky. *Bratrství 2*, č. 16, 1920, s. 5.

se rozjíždí všechny provozy.⁴⁰ Nakonec se do podniku v roce 1925 přesouvá i generální ředitelství.⁴¹ Tato továrna funguje a prosperuje dodnes.

Mladá republika také potřebovala dostatek telefonů a telegrafů. A tak byl v Praze v roce 1919 za tímto účelem založen polostátní podnik akciová společnost Telegrafía. Její podniky se nacházely v Roztokách u Prahy a v Jablonném nad Orlicí. Protože však svou kapacitou nevyhovovaly, uvažovalo se ještě o další lokalitě. V roce 1922 se představitelé firmy dozvěděli o rozestavěném továrním objektu firmy Zeissl na okraji Pardubic a ten představám podniku vyhovoval. Město Telegrafii vycházelo všemožně vstříc, neboť si uvědomovalo, že tu může vzniknout plno nových pracovních příležitostí. Proto byl objekt brzo koupen a dostavěn. Hned po dokončení našlo v podniku práci 300 lidí a navíc bylo nedaleko továrny postaveno na 70 dvojdomků pro zaměstnance.⁴²

Obrázek 1: Telegrafía (zdroj: Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2015)

Vysoká nezaměstnanost nebyla tehdy problémem jen Pardubic, takže počátkem roku 1920 vešel v platnost zákon o podpoře nezaměstnaných. V něm se například uvádělo, že okresní politická správa „může naříditi obcím, okresním zastupitelstvům a okresním silnič. výborům, aby s pracemi, jež vykonati je ve veřejném zájmu a při nichž lze zaměstnati větší počet nezaměstnaných osob, ihned započaly.“⁴³

⁴⁰ ŠEBEK, F.: *Toulky historií Pardubic*. In: Radniční zpravodaj města Pardubic, 2011, č. 5, s. 8.

⁴¹ Generální ředitelství semtínské dynamitky. *Východočeský Republikán* 7, č. 8, 1925, s. 4.

⁴² ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 79.

⁴³ Zákon o podpoře nezaměstnaných. *Bratrství* 2, č. 1, 1920, s. 3.

2. 2. Situace v architektuře

V období po první světové válce působila v Pardubicích řada významných architektů. Jedním z nejvýznamnějších, a to jak pro Pardubice, tak pro celý nově vzniklý stát, byl Josef Gočár (1880-1945). Ten byl totiž hybatelem a vůdčí osobností nového architektonického stylu tzv. národního dekorativismu neboli rondokubismu. „*Josef Gočár patřil mezi první výtvarníky, kteří se po převratu dali do služeb demokratického Československa se snahou vytvořit pro mladou republiku nový výtvarný styl, který by zhmotňoval perspektivy nového státu.*“⁴⁴ Národní dekorativismus nemá v zahraničí obdoby, protože vznikl výhradně pro novou republiku a za hranice se nerozšířil. (Je ale často považován za odnož v Evropě oblíbeného art deca.) Stejně jako jiný pro naši republiku typický styl – kubismus. Podle názvu tohoto stylu vzniklo i původně hanlivé označení rondokubismus pro podobnost těchto stylů, kde ostré hrany kubismu byly nahrazeny oblými tvary rondokubismu. Společné mají i krátké trvání. Oba slohy vydržely pouze několik let. Pardubice ale přesto národní dekorativismus zasáhl velice silně a patří k městům s největším množstvím realizací. Příkladem od architekta Gočára je dostavba Winternitzových mlýnů nebo pozdně rondokubistická Anglo-československá banka vedle Zelené brány. Na konci dvacátých let se ještě započal Gočárův poslední projekt pro Pardubice – velkolepý funkcionalistický Grandhotel a Okresní dům.

Dalším významným architektem, který na počátku první republiky v Pardubicích působil, byl Ladislav Machoň (1888-1973). Mezi jeho realizace s prvky národního stylu patří v Pardubicích především palác Passage nebo Ředitelství pošt a telegrafů na Smetanově náměstí (dnes náměstí Republiky, budovu využívá Magistrát města Pardubice). Neméně významnými realizacemi jsou budova státní reálky v Karlově ulici (dnes Karla IV.) a na konci dvacátých let vyprojektovaný poštovní úřad na Wilsonově třídě (dnes třída Míru).

Opomenout nelze ani pardubického architekta Karla Řepu (1895-1963), žáka Josipa Plečnika, který proměnil tvář Pardubic zásadním způsobem. Ve sledovaném období je jeho nejvýraznější realizací Průmyslové muzeum z přelomu dvacátých a třicátých let, jež bylo postaveno jako hlavní výstavní budova Výstavy tělesné výchovy a sportu. (Tato výstava z roku 1931 znamenala pro město významnou událost.) Architekt

---

⁴⁴ LUKES, Zdeněk – PANOCH, Pavel – KARASOVÁ, Daniela – KOTALÍK, Jirí Tomáš: *Josef Gočár*. Praha: Nakladatelství Titanic, 2010, s. 87.

Řepa také navrhl činžovní domy na Zborovském náměstí a kolonii rodinných domků Spořilov.

Několik činžovních domů je dílem architekta Oldřicha Lisky (1881-1959). Ten navrhl půlkruhové prostranství s domy s nouzovými byty v kubistickém stylu na Čechově nábřeží. Je autorem i činžovně-obchodních domů v ulici Sladkovského a činžovně-obchodního domu „Na Kopečku“ na Wilsonově třídě. Významně se rozvíjející oblast byla i Na Olšinkách, kde vyrostly veřejné budovy jako je sokolovna a Husův sbor Církve československé husitské.

Na konec je třeba zmínit Pavla Janáka (1882-1956), žáka Jana Kotěry, jenž v Pardubicích postavil jednu z nejkoničtějších budov celého rondokubismu. Jedná se o městské krematorium zbudované na jižním okraji města. Pavel Janák se svým návrhem vyhrál soutěž, které se zúčastnilo dalších 94 architektů.⁴⁵

---

⁴⁵ BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKEŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiri Razskazov, 2006, s. 69.

3. Bytová krize

Po roce 1918 nastala v Pardubicích nebývalá bytová krize. Byl to důsledek stavební nečinnosti během válečných let. „*Po celou dobu války se nic nestavělo, kdežto dříve se v Pardubicích stavělo 50-80 nových domů ročně.*“⁴⁶ uvádí v únoru 1919 sociální demokrat František Vácha. V takové situaci není divu, že o čtyři měsíce později ovládla Pardubickou radnici levice a právě František Vácha se stává starostou. Pro nové vedení města bylo řešení krize prioritou číslo jedna.

Nouze o byty po válce nenastala pouze v Pardubicích. V obdobné situaci byla ve větší či menší míře i jiná města republiky. Proto se v řešení neutěšených bytových poměrů angažoval také stát. Již počátkem března 1919 ministerstvo sociální péče zmocnilo město Pardubice k zabírání prázdných bytů. Za tím účelem byla ustavena zvláštní komise, která obcházela všechny domy a zaznamenávala prázdné byty a nevyužívané místnosti.⁴⁷ V dubnu byl poté schválen zákon, který nařizoval každému, kdo se chce přestěhovat do města zmocněného k zabírání bytů, aby to oznámil nejdříve měsíc předem. Takový žadatel navíc musel obdržet i písemné povolení.⁴⁸ Takto přísná nařízení ovšem značně poškozovala majitele domů a bytů. V případě, že chtěli nájemníka vykázat, musel to schválit soud. Nájemník se však směl odvolat a takové řízení se mohlo táhnout značnou dobu. Vznikaly tak situace, kdy se například celá rodina tísnila v jednom pokoji, byt vlastnila celý byt.⁴⁹ Pardubická levice ale nepovažovala činnost rekviziční komise za dostatečnou. Například list Československé strany socialistické *Bratrství* se ve svém lednovém čísle z roku 1920 táže: „*Proč nezabere se kancelář dra. Theina s 8 pokoji, ač týž má svůj soukromý byt zvlášť. – Proč má p. Kraus, býv. baron, byt s 8 pokoji, ač je sám pouze s hospodyní. – Proč nezabere se p. Steinerovi, maj. pojišť. kanceláře nic z jeho rozsáhlého bytu? – Proč p. setníku Schückovi v Sladkovské ulici trpí se tak veliký byt, ač jsou pouze dva. – Proč nezabere se prázdný byt po p. Benáčkovi ve Vilové čtvrti, v němž nikdo nebydlí.*“⁵⁰

Stát vstupuje opět do řešení bytové otázky v dubnu 1920. Národní shromáždění schválilo zákon o ochraně nájemníků. Ten sice přiznával nájemníkům další práva, ale rovněž zlepšoval postavení pronajímatelů. Těm sice omezoval právo na výpověď, avšak

⁴⁶ Bytová nouze v Pardubicích. *Východ* 2, č. 14, 1919, s. 4.

⁴⁷ Rekvisice bytů. *Východ* 2, č. 18, 1919, s. 5.

⁴⁸ Vyhlášení o omezení práva stěhovacího. *Východ* 2, č. 33, 1919, s. 4.

⁴⁹ Bytová kalamita. *Východ* 2, č. 43, 1919, s. 5-6.

⁵⁰ Bytová komise. *Bratrství* 2, č. 2, 1920, s. 5.

pokud byla taková správně odůvodněna, byla přiznána. List *Bratrství* o zákonu napsal, že zamezuje bezdůvodnému obohacování z libovolného navyšování nájemného, dbá aby pronajímatel neutrpěl škody a dovoluje mu přesunout na nájemníky všechny náklady spojené s domem. Zákon se také snažil nastavit jednotnou cenu nájemného, takže pronajímatel směl nájemné navýšit bez povolení pouze o 20 % oproti stavu k 1. srpnu 1914, kdy byly bytové poměry naposledy normální.⁵¹

Pro vyřizování bytových záležitostí v Pardubicích byla městskou radou zřízena bytová komise. Ta sestávala ze tří členů – náměstka Dytrycha, radního Macha a předsedy komise radního Pačovského. Její činnost byla velmi rozsáhlá, přesto však v kritické situaci nemohla vyhovět všem oprávněným nárokům, natož těm neoprávněným. Práce v komisi tak byla velice nevděčná, protože vyhovět se dalo pouze menšině. Projevy zneuznání tudíž byly mnohem častější. Když byl na konci roku 1922 změněn zákon a bytové komisi bylo odebráno právo zabírat byty, přišla o velkou část své pravomoci. Proto sama navrhla městské radě, aby ji zrušila. Bytové záležitosti následně přešly na bytovou kancelář, která byla spravována úřednický.⁵²

Když už nebyl bytový zákon v účinnosti, začaly se ve městě množit případy, kdy majitelé uvolněný byt nepronajímali dál. Po odchodu nájemníka do něj umístili pár věcí a nazvali ho skladem. To se dělo již v roce 1922, kdy bylo po městě 500 nebytovaných rodin.⁵³ *Východočeský Obzor* žádá nápravu situace a píše: „*Obec přece nemůže stavěti za miliony domy pro pohodlí domácích pánů.*“⁵⁴ Město se krizi pokoušelo řešit také tak, že skupovalo stodoly a zřizovalo v nich byty.⁵⁵

Samotná stavební činnost ve sledovaném období je pevně spjata se stavebními družstvy. Ihned po první světové válce a po celá dvacátá léta jich ve městě vznikla celá řada a postavila velké množství domů. Do roku 1927 jich čtyři nejaktivnější družstva postavila téměř 200.⁵⁶ Družstva byla financována městem, jednotlivci i pardubickými bankovními domy. První takové vzniklo již počátkem roku 1919 pod názvem Stavební družstvo se sídlem v Pardubicích spol. s r. o. a mělo urychlovat a regulovat výstavbu

---

⁵¹ Zákon o ochraně nájemníků. *Bratrství* 2, č. 16, 1920, s 3-4.

⁵² Bytová komise zrušena. *Východočeský Obzor* 18, č. 50, 1922, s. 5.

⁵³ K bytové nouzi. *Východočeský Obzor* 18, č. 22, 1922, s. 5.

⁵⁴ Vylidňování Pardubic. *Východočeský Obzor* 18, č. 34, 1922, s. 6.

⁵⁵ Stavební ruch pokračuje. *Východočeský Obzor* 18, č. 26, 1922, s. 6.

⁵⁶ Bytová otázka v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 32, 1927, s. 4.

nouzových bytů. Bylo v něm sdruženo devět architektů, inženýrů a stavitelů,⁵⁷ kteří si přislíbili vzájemnou spolupráci.⁵⁸

V roce 1920 Stavební družstvo zaniklo. Jeho úlohu však převzalo nově vzniklé Družstvo pro stavbu nouzových domů, v jehož čele stál továrník Josef Prokop.⁵⁹ Toho roku vzniklo také stavební družstvo ve Svítkově. Zde byl stav bydlení natolik nevyhovující (lidé bydleli v prádelnách, až tři rodiny bydlely v jednom pokoji), že si družstvo muselo ustavit samo dělnictvo ze Svítkova, Popkovic a Máteřova.⁶⁰ Již v roce svého vzniku vystavělo 12 domků. Stavělo z peněz nastřádaných především svými členy, ale i s přispěním státu a Městské spořitelny v Pardubicích. To ovšem k řešení krize ani zdaleka nestačilo. Proto bylo za souhlasu ministerstva sociální péče vystavělo v letech 1921-1922 dalších 30 domků. Družstvo na ně sice mělo slíbenou finanční podporu peněžních ústavů celé župy, ale když byla na poslední chvíli odřeknuta, shánělo peníze, kde se dalo. Nakonec přispěly pouze Městská spořitelna a Úrazová pojišťovna.⁶¹ Výstavba ve Svítkově ale pokračovala a již brzy zde stálo tolik domků, že se mohlo říkat, že zde vzniká nová čtvrť. Na tu se ale snášela kritika ze všech stran. *Východočeský Republikán* píše: „Nutno však říci, že příliš pěkným dojmem nepůsobí. Všechny domky jsou stejného typu, zvláštního aeroplánového vzoru. Pokud se vzhledu týče, není řešení těchto nových staveb šťastné.“⁶² A v jiném čísle dodává: „U Svítkova zabrán byl velký komplex půdy a poměrně málo lidí bude tu usazeno. Kdyby domky ty byly zvýšeny o jedno poschodí, bylo by tu ubytováno nejméně dvakrát tolik lidí, aniž by se mohlo mluvit o nějakém přeplnění obyvatelstva v ubytování.“⁶³

Dne 1. srpna 1921 bylo usneseno založit Družstvo pro stavbu živnostenských domů. Celá akce byla vyvolána naléhavou potřebou stavby dílen a bytů pro drobné živnostníky. V čele projektu figurovalo Městské průmyslové muzeum.⁶⁴ A už jedenáct dní po konání schůze se můžeme dočíst, že bude stanovena výše závodního podílu na 500 Kčs a každý se tak může zúčastnit.⁶⁵ K oficiálnímu založení družstva došlo 5. září

---

⁵⁷ Členové družstva byli: K. Beran, B. Dvořák, V. Dvořák, V. L. Hořeňovský, A. Kratochvíl, F. Leiský, J. Novotný, F. Potůček a F. Veselý, viz *Východ*, 22. 2. 1919

⁵⁸ Stavební družstvo. *Východ* 2, č. 16, 1919, s. 5.

⁵⁹ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 80.

⁶⁰ Kritický stav bytový ve Svítkově. *Východočeský Obzor* 17, č. 25, 1921, s. 3-4.

⁶¹ Svítkov. *Východočeský Obzor* 18, č. 27, 1922, s. 5.

⁶² Nová čtvrť Pardubic. *Východočeský Republikán* 6, č. 37, 1924, s. 6.

⁶³ Stavební ruch v našem kraji a úbytek půdy. *Východočeský Republikán* 7, č. 6, 1925, s. 4.

⁶⁴ Založení Družstva pro stavbu živnostenských domů v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 17, č. 31, 1921, s. 3.

⁶⁵ Stavba živnostenských domů v Pardubicích ještě v tomto roce. *Bratrství* 3, č. 23, 1921, s. 5.

v kavárně hotelu Sochor.⁶⁶ Ustavující valná hromada se konala 19. a 26. září a do čela⁶⁷ byl zvolen Antonín Forchtsam.⁶⁸ Toho roku již bylo ve městě nejméně pět⁶⁹ dalších aktivních družstev.⁷⁰ Družstva však ani zdaleka nefungovala idylicky. V březnu 1922 podává *Východočeský Obzor* ostrou kritiku: „*Jinde kvete družstevní bytové podnikání. U nás zkrachovalo všechno, co družstva vzala do rukou.*“ Redakce sociálnědemokratického orgánu tím měla na mysli především některá družstva,⁷¹ která již existovala delší dobu, vlastnila finanční obnosy i pozemky, přesto však nevyvíjela žádnou činnost.⁷²

Obrázek 2: *Sporilov* (zdroj: *Východočeský Republikán*, 27. 9. 1929)

Velice specifickou úlohu mezi pardubickými stavebními družstvy sehrálo Obecně prospěšné družstvo pro stavbu rodinných domků. V roce 1927 ho totiž založila sama Městská spořitelna. Ta na svůj náklad pověřila architekta Karla Řepu vypracováním návrhů jednotlivých domků, dvojdomků a čtyřdomků. Architekt koncipoval své plány v souladu s moderní ideou zahradních měst na periferiích evropských metropolí.⁷³ O vzniku družstva se rozhodlo již na konci roku 1926 a jelikož ho zřídila sama spořitelna, mohla tak členům poskytovat velké výhody. Například nabízela levnou hypotéku až na 70 % stavebního materiálu⁷⁴ nebo zdarma propůjčovala stavební plány.⁷⁵ Výstavba

⁶⁶ Stavba živnostenských domů v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 17, č. 35, 1921, s. 5.

⁶⁷ Náměstkem byl zvolen knihtiskař V. Vokolek, účetním Karel Jičínský a pokladníkem knihovník Karel Kubeška, viz *Východočeský Obzor*, 30. 9. 1921

⁶⁸ Stavba živnostenských domů v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 17, č. 39, 1921, s. 4.

⁶⁹ Družstvo pro stavbu nouzových domů, Stavební a bytové družstvo, Stavební a bytové družstvo válečných poškozenců, Stavební družstvo železničních zřízenců, Rolnické družstvo skladištní, viz *Východočeský Obzor*, 2. 9. 1921

⁷⁰ Stavební ruch v Pardubicích v roce 1919-1921. *Východočeský Obzor* 17, č. 35, 1921, s. 1-2.

⁷¹ Družstvo invalidů, Všeobecně prospěšné družstvo pro zvýšení lidového blahobytu, viz *Východočeský Obzor*, 24. 3. 1922

⁷² Rozmach města Pardubic. *Východočeský Obzor* 18, č. 12, 1922, s. 5.

⁷³ BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel: *Karel Řepa pardubický architekt ve věku nejistot*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2003, s. 36.

⁷⁴ Stavba rodinných domků v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 8, č. 48, 1926, s. 6.

⁷⁵ Stavba rodinných domků v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 18, 1927, s. 4.

prvních domků započala na podzim 1927 a o dva roky později jich stálo již 15 a další byly v přípravě. Možnost zakoupit si domek však neměli pouze členové družstva. Nečlenové sice přicházeli o některé výhody, ale hotový domek si mohli koupit za stejnou cenu, jelikož družstvo nebylo výdělečný podnik. Podle Městské spořitelny, která celý projekt zastřešovala, se této kolonii začalo říkat Spořilov.⁷⁶

Obrázek 3: Čechovo nábřeží (zdroj: *Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2014*)

Prvním místem, kde se v Pardubicích začaly stavět nouzové byty, bylo Čechovo nábřeží u Chrudimky. Už v roce 1919 se zde započalo se stavbou šesti třípatrových domů (Čechovo nábřeží č. p. 515-518 a Bubeníkova ulice č. p. 519-520).⁷⁷ Původně se plánovalo jejich otevření ke konci roku,⁷⁸ jenomže stavba se protahovala a dostavěny byly až o půl roku později. Ještě v roce 1919 byl městské radě podán projekt na vybudování dalších čtyř činžovních domů (o 287 obytných místnostech), jež měly stát souměrně k oněm šesti budovaným.⁷⁹ Ty byly dostaveny prosinci 1922 a dotvořily pěkné půlkruhové prostranství na břehu Chrudimky. Výzdobu fasád této série domů byl pověřen začínající sochař Miloslav Baše.

⁷⁶ Pardubický Spořilov. *Východočeský Republikán* 11, č. 39, 1929, s. 4.

⁷⁷ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 80.

⁷⁸ Stavba nouzových domů za Chrudimkou. *Východ* 2, č. 61, 1919, s. 6.

⁷⁹ K bytové krizi v Pardubicích. *Východ* 2, č. 62, 1919, s. 4.

Na opačném břehu řeky, kde se říká Na Olšinkách (dnešní Jiráskova ulice č. p. 967-974), se v roce 1921 dostavělo osm nouzových domů.⁸⁰ Tou dobou čekalo na přidělení bytu 600 rodin. Bytová komise mohla tedy vyhovět jen každému šestému uchazeči, přestože do větších bytů přidělovala i po dvou rodinách.⁸¹ Znamenalo to, že velká část žadatelů nedostala, co požadovala a situace byla stále napjatější.⁸² Po dostavení těchto domů v létě 1921 se navíc ve městě byty přestaly stavět. Byly sice v plánu, ale výstavba zamrzla.⁸³ Fasády domů v Jiráskově ulici jsou stejně jako u domů na Čechově nábřeží dílem Miloslava Bašeho.

Město se na stavby zadlužovalo, jak mohlo, proto v místech Na Olšinkách nabídlo ministerstvu železnic zdarma stavební parcely s podmínkou, že zde vystaví svým nákladem domy s byty pro zaměstnance dráhy. Ministerstvo nabídku přijalo. Do těchto domů bylo ubytováno 30 rodin. Představitelé města ale měli i nadále zájem o to, aby výstavbu bytů v Pardubicích spolufinancoval stát. Tyto snahy se však prozatím minuly účinkem.⁸⁴

V květnu 1924 se v tisku řešil problém nečistoty na chodbách obecních domů, zejména těch Na Olšinkách. Přestože právě tam byly ty nejdražší nájmy. I když ve všech domech bezplatně bydleli domovníci, ne každý odváděl svou práci poctivě. Celá situace je o to nepochopitelnější, že v jednom bytě se tísnilo dokonce 30 nájemníků. *Východočeský Republikán* navrhol tyto správcovské byty pronajmout a do úklidu společných prostor zapojit všechny nájemníky.⁸⁵

Dalším místem, kde se v Pardubicích hojně stavělo, byl prostor mezi nádražím a Wilsonovou třídou (třída Míru). V roce 1919 stálo v těchto místech pouze pár domů a většina parcel byla nezastavěna. Prostory přímo před nádražím koupilo město dokonce už před deseti lety pro budovu ředitelství státních drah. Z tohoto projektu ale sešlo, a tak se pozemky mohly zastavovat soukromými domy.⁸⁶ Výstavba v této oblasti byla pečlivě rozvržena s velkým Legionářským náměstím uprostřed. Mělo zde vzniknout rušné „nové město“ jako protiváha historického centra na opačné straně Wilsonovy třídy. To se sice nepovedlo, přesto však je Legionářské náměstí (dnes náměstí Čs. legií) a okolní ulice

---

⁸⁰ *Východočeský Obzor* uvádí, že v domech bylo 124 bytů, *Bratrství* uvádí 116 bytů.

⁸¹ Činže v těchto nových bytech však byla značně vysoká. Za pokoj s kuchyní se platilo 1 800 Kčs ročně a za dva pokoje s kuchyní 2 800 Kčs ročně, viz *Bratrství*, 4. 8. 1921

⁸² Bytová krise v Pardubicích. *Bratrství* 3, č. 22, 1921, s. 3.

⁸³ Stavební ruch v Pardubicích zamrzl. *Východočeský Obzor* 17, č. 29, 1921, s. 5.

⁸⁴ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 80.

⁸⁵ Nečistota v obecních domech v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 18, 1924, s. 4-5.

⁸⁶ K bytové krizi v Pardubicích. *Východ* 2, č. 62, 1919, s. 4.

dodnes výstavní částí Pardubic.⁸⁷ S výstavbou v této lokalitě je spojeno zejména živnostenské družstvo, které tu postavilo množství domů s obchody. Převážně zde však stavěli soukromníci.

Obrázek 4: Nedostavěné náměstí Čs. legií s parkovou úpravou (zdroj: Město Pardubice ohlédnutí za minulostí. Pardubice: VIDEO-FOTO-KUNC, 2000)

Na začátku roku 1922 bylo rozhodnuto o stavbě živnostensko-obchodních domů v Havlíčkově ulici. Měly zde být obchody po obou stranách po celé délce ulice. Havlíčkova se tedy podle těchto plánů měla stát hlavní obchodní třídou spojující nádraží s městem.⁸⁸ Čtvrť rostla rychle, jelikož byl o byty v této lokalitě velký zájem a v polovině roku 1924 se navíc mohla rozrůstat ještě více na západ, protože se zde rozprodávaly pozemky po bývalém cukrovaru. K roku 1927 byly zastavěny téměř všechny parcely v této čtvrti. Z plánovaného rušného Legionářského náměstí nakonec vznikl pěkný a dobře upravovaný park, do něhož byla slavnostně umístěna socha zakladatele republiky T. G. Masaryka. Celá čtvrť působila moderně a reprezentativně. Dělala tedy městu dobré jméno, protože každý, kdo přijel do Pardubic vlakem, musel tudy projít.⁸⁹ Stavební ruch se ale neomezoval pouze na stavbu nových domů. Čtvrť měla být reprezentativní se vším všudy, tudíž i starší jednopatrové nebo dvojpatrové domy se zvyšovaly o další patra.⁹⁰

⁸⁷ ŠEBEK, F.: *Toulky historií Pardubic*. In: Radniční zpravodaj města Pardubic, 2007, č. 7, s. 7.

⁸⁸ Živnostenské domy v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 18, č. 5, 1922, s. 3.

⁸⁹ Výstavba pardubického náměstí Legií. *Východočeský Republikán* 9, č. 12, 1927, s. 4.

⁹⁰ Nástavba domů v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 28, 1927, s. 5.

Nová městská výstavba však nejvíce zasáhla část na jihu města, které se říkalo Skřivánek. Tam vyrostlo bezkonkurenčně nejvíce domů. Skřivánek však bohužel symbolizoval vše, co bylo na výstavbě v Pardubicích špatně. Vznikly tady sice nové byty, které pomáhaly tlumit krizi, ale neexistoval tu žádný městský regulační plán. Můžeme tak bez nadsázky říct, že nová čtvrť u nádraží, vybudovaná v jednotném stylu, byla v té době v Pardubicích výjimka. Každý majitel stavební parcely si stavěl, co chtěl. Vedle jednopatrových domů tak nezřídka stály třípatrové. Vedle sebe stojící domy se zásadně lišily nejen výškou, ale i druhy a barvami fasád. *Východočeský Republikán* poznamenává: „poznáme, třeba bychom byli neodborníky, že páše se tu na nově zakládané čtvrti města těžký hřích.“⁹¹ Městu ale nescházel pouze regulační plán. V městské kanceláři nebyl ani žádný výkonný architekt, který by prováděl úpravy veřejných prostranství. Všechno se tak muselo zadávat architektům cizím.⁹² V centru města se absence regulačního plánu podepsala nejvíce na Jahnově ulici. V této široké ulici v centru města, kterou denně proudily stovky lidí nebyl jediný obchod. Vystavěly se zde pouze školy a úřady. Tak se stávalo, že se lidé čím dál víc stěhovali do domků za město a žili odděleně. To oslabovalo kulturní život Pardubic.⁹³

Rašínova třída, hlavní ulice na Skřivánku, se mohla stát reprezentativní ulicí nově vzniklé čtvrti. Je dlouhá a široká, přesto i zde se buduje nahodile a bez jakéhokoliv plánování.⁹⁴ Skřivánek se nicméně přes svůj vzhled brzy stává velice rušným.⁹⁵ Po celá dvacátá léta je živelně rozšiřován a stěhuje se sem množství lidí. V srpnu 1928 se dokonce uvažuje o konání týdenních trhů. O lokalitu začínají mít zájem i hoteliéři, restauratéri a jiní podnikatelé.⁹⁶ Nahodilost ve výstavbě domů je na Skřivánku dobře pozorovatelná dodnes.

To, že byla bytová krize v Pardubicích opravdu celospolečenským tématem, dokládá i zrealizování divadelní frašky *Bytová nouze*, která se v březnu 1921 úspěšně uváděla v místním městském divadle.⁹⁷

---

⁹¹ Rostoucí pardubická čtvrť na Skřivánku. *Východočeský Republikán* 11, č. 17, 1929, s. 4.

⁹² Novostavby v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 31, 1924, s. 5.

⁹³ K podpoře stavebního ruchu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 36, 1924, s. 5.

⁹⁴ Rašínova třída v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 16, 1927, s. 6.

⁹⁵ Nové velké předměstí Pardubic. *Východočeský Republikán* 10, č. 26, 1928, s. 5.

⁹⁶ Projektované nové restaurace v Pardubicích na Skřivánku. *Východočeský Republikán* 10, č. 32, 1928, s. 6.

⁹⁷ Bytová nouze v divadle. *Bratrství* 3, č. 2, 1921, s. 4.

3. 1. Karanténa

Během první světové války byla karanténa v Pardubicích velice důležitou součástí městského dění, jak je popsáno v první kapitole. Zřejmě nikdo ale nečekal, že tak důležitá bude i po válce a vlastně i po celá dvacátá léta. Byl to následek ohromné bytové krize, která se nedařila vyřešit. Město tak v bývalých nemocničních barácích zřizovalo provizorní bytové jednotky a karanténa sehrála v řešení bytové nouze velice specifickou roli.

Obrázek 5: Karanténa (zdroj: *Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2015*)

V roce 1919 získalo město v areálu bývalé vojenské karantény dvanáct baráků, které se ihned upravily pro potřebu nouzového bydlení.⁹⁸ Do baráků se však uchýlovali především lidé z nižších vrstev společnosti a množila se zde kriminalita.⁹⁹ Jsou také známy případy, kdy obyvatelé karantény dlouhodobě předstírali nemoc a žili pouze z vyživovacích příspěvků.¹⁰⁰ Podmínky života v karanténě ale byly dosti neutěšené. List *Východ* v únoru 1919 napsal: „*jest na čase, aby příslušní činitelé uchopili se intervence k nápravě, dříve než bude muset celou váhou zakročiti ministerstvo zdravotní, které vymetáním poválečných podobných chlévů je zaměstnáno*“.¹⁰¹ Na začátku roku 1920 se

⁹⁸ Bytová nouze v Pardubicích. *Východ* 2, č. 14, 1919, s. 4.

⁹⁹ Ze života v karanténě. *Východočeský Republikán* 7, č. 15, 1925, s. 4.

¹⁰⁰ Jak naše karanténa podporuje nezaměstnanost a veřejnou mravopočestnost. *Východ* 2, č. 15, 1919, s. 5.

¹⁰¹ Hlasy z obecnstva o karanténě. *Východ* 2, č. 17, 1919, s. 5.

v karanténě rozšířil skvrnitý tyfus. Navzdory vážnosti situace však tamní dozor nedodržel izolační opatření a infikovaní lidé se volně pohybovali po městě. Tisk se dokonce dožadoval zjednat „*aspoň takový pořádek, jako byl za Rakouska*“.¹⁰²

12. dubna 1921 vzniknul ve III. bloku karantény na baráku 35 požár z nedbalosti. Ještěže bezvětrí a rychle přivolaná hasičská pomoc zabránila rozšíření ohně na jiné objekty. Bylo to obrovské štěstí, neboť vše zde bylo ze dřeva a v tomto bloku žilo přes 100 rodin, které se mohly ocitnout v ohrožení života, nebo alespoň bez střechy nad hlavou. Nakonec bylo postiženo pouze 9 rodin (41 osob).¹⁰³ Postižení nezůstali bez pomoci a město i Červený kříž jim přispěly jak finančně, tak materiálně.¹⁰⁴

Mezi léty 1919-1923 získalo město postupně 21 baráků, ve kterých zbudovalo 239 bytů o 320 místnostech.¹⁰⁵ Z původně uvažovaného krátkodobého řešení se při neutuchající bytové krizi stávalo řešení dlouhodobé. V dubnu 1923 tak žilo v karanténě již na 400 rodin.¹⁰⁶ Situace ohledně karantény se ale postupně řešila sama. Nezřídka kdy tady hořelo a výhradně dřevěné baráky postupně zahnívaly a rozpadaly se.¹⁰⁷ V karanténě bylo taky dočasně ubytováno železniční vojsko, které se přesunulo do Pardubic. To se ale v roce 1927 přestěhovalo do nově postavených kasáren na Skřivánku a po jejich odchodu začaly demolice některých baráků.¹⁰⁸ Město však po celá dvacátá léta kupovalo v karanténě další baráky a přestavovalo je na byty. Byla to totiž ta nejlevnější a nejrychlejší možnost opatřit nové byty. V roce 1927 tady už vlastnilo 71 baráků, 739 bytů a 1321 místností.¹⁰⁹ Karanténa tak byla k nouzovému bydlení využívána i po celá dvacátá léta, přestože to mělo být pouze přechodné řešení.

---

¹⁰² Vážné nebezpečí hrozí městu našemu. Bratrství 2, č. 10, 1920, s. 5.

¹⁰³ Požár v karanténě v Pardubicích. Bratrství 3, č. 6, 1921, s. 5.

¹⁰⁴ Oheň v karanténě. Východočeský Obzor 17, č. 15, 1921, s. 7.

¹⁰⁵ Bytová péče města Pardubic. Východočeský Republikán 6, č. 6, 1924, s. 5.

¹⁰⁶ Jak se staví v Pardubicích. Východočeský Republikán 5, č. 18, 1923, s. 3.

¹⁰⁷ Pověstná pardubická karanténa – nyní město „nebydlících“. Východočeský Republikán 7, č. 9, 1925, s. 3.

¹⁰⁸ Pardubská karanténa se bourá. Východočeský Republikán 9, č. 46, 1927, s. 3.

¹⁰⁹ Bytová otázka v Pardubicích. Východočeský Republikán 9, č. 32, 1927, s. 6.

4. Veřejné stavby

4. 1. Ředitelství pošt a telegrafů

Nový stát musel po svém vzniku neodkladně řešit mnoho záležitostí. Jednou z nich byla i organizace a chod spojů. Hned 13. listopadu 1918 se tedy zřídilo ministerstvo pošt a telegrafů. Řízeno bylo z Prahy, ale mělo mít po republice šest odloučených pracovišť, z nichž jedno mělo působit ve východních Čechách. Ještě před rozhodnutím, ve kterém městě bude (ve hře byly východočeské metropole Hradec Králové a Pardubice), se do Pardubic dostala zpráva, že se v sousedním Hradci Králové zřizuje ředitelství železnic. To vyvolalo velkou míru nevole a městské zastupitelstvo vzneslo důrazný protest.¹¹⁰ Mohl to být jeden z důvodů, proč bylo 21. března 1919 rozhodnuto o umístění Ředitelství pošt a telegrafů právě do Pardubic.¹¹¹ Oba východočeští rivalové tak dostali po jednom centrálním úřadu. Při přípravných jednáních bylo po Pardubicích požadováno, aby zajistily pro úřad vhodné provozní prostory a byty pro zaměstnance (více než 50 bytů). Tak se úřad nejprve nastěhoval do prostor novoměstské školy (dnešní ZŠ Štefánikova),¹¹² a tady také ve čtvrtek 13. listopadu 1919 proběhlo za účasti ministra pošt a telegrafů Františka Staňka slavnostní zahájení provozu.¹¹³

Ještě za dva roky však ředitelství stále sídlilo v provizorních, pronajatých prostorách novoměstské školy, a se stoupajícím počtem zaměstnanců začínalo být čím dál tím jasnější, že je stavba nové budovy nevyhnutelná.¹¹⁴ V polovině roku 1921 se ve městě o špatné situaci státních úřadů pořádaly četné debaty za účasti vedení města i zástupců z Prahy.¹¹⁵ Na nich město požadovalo po státu na stavbu nové budovy četné investice.¹¹⁶

Na začátku roku 1922 bylo pro novou budovu Ředitelství pošt a telegrafů vytipováno místo vedle městské spořitelny na rohu Smetanova náměstí (dnes náměstí Republiky) a Jahnovy ulice naproti divadlu.¹¹⁷ Ještě téhož roku nakreslil místní architekt Bůža Dvořák dispoziční výkresy pro stavební řízení.¹¹⁸ Na konci léta následujícího roku byla ukončena architektonická soutěž, kterou vyhrál se svým návrhem pražský architekt

¹¹⁰ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 74.

¹¹¹ Zřízení poštovního a telegrafního ředitelství v Pardubicích. *Východ 2*, č. 28, 1919, s. 4.

¹¹² Poštovní ředitelství v Pardubicích. *Východ 2*, č. 38, 1919, s. 4.

¹¹³ Zahájení činnosti poštovního a telegrafního ředitelství v Pardubicích. *Východ 2*, č. 83, 1919, s. 5.

¹¹⁴ Zakročení města Pardubic pro stavby budov úřadů státních. *Východočeský Obzor 17*, č. 16, 1921, s. 5.

¹¹⁵ O stavbě státních úředních budov. *Bratrství 3*, č. 9, 1921, s. 4.

¹¹⁶ Pro stavby budov státních úřadů v Pardubicích. *Východočeský Obzor 17*, č. 17, 1921, s. 4.

¹¹⁷ Stavba budovy ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích. *Východočeský Obzor 18*, č. 3, 1922, s. 4.

¹¹⁸ ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019, s. 75.

Ladislav Machoň,¹¹⁹ kterého poutal k Pardubicím osobní vztah. Svými rozměry (118 metrů délky v Jahnově ulici a 51 metrů na dnešním náměstí Republiky) se jednalo o největší budovu v Pardubicích.¹²⁰ Na první část stavby, základy a betonování, přišlo v listopadu 1923 sedmadvacet nabídek.¹²¹ Zajímavé byly rozdíly v ceně, kdy nejnižší

Obrázek 6: Hlavní průčelí budovy Ředitelství pošt a telegrafů (zdroj: ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019*)

nabídka činila 288 850 Kčs a nejvyšší 733 775 Kčs.¹²² Práce na budově postupovaly pomalu. Pracovalo na nich pouze několik dělníků, takže staveniště prý postupně zarůstalo travou.¹²³ Samotná stavba však byla v srpnu 1924 zadána firmě V. O. Medek a spol.¹²⁴ a již roku 1925 zde zahájil úřad svůj provoz.

¹¹⁹ Ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 5, č. 36, 1923, s. 4.

¹²⁰ Se stavbou poštovního ředitelství v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 5, č. 43, 1923, s. 5.

¹²¹ Jednotlivé nabídky jsou: Konsorcium stavitelů 288 850 Kčs a ještě 3 %; O. V. Medek 290 550 Kčs; Česká stavební spol. 308 160 Kčs; Ing. Záruba, Feferman 313 350 Kčs; Ing. Vlček 362 780 Kčs; Capoušek, Šandera 372 622 Kčs; F. Potůček 373 875 Kčs; Strnad, Praha 398 115 Kčs; Blecha, Praha 399 065 Kčs; Dělnické družstvo 399 100 Kčs; Gertner, Praha 419 605 Kčs; Weber, Petelík 419 294 Kčs; Beneš, Račinoves 418 700 Kčs; Kohout, Polert, Krupař 437 280 Kčs; Bernard Sychrava 440 500 Kčs; Černý a spol. 442 760 Kčs; Ing. Herzán, Praha 454 695 Kčs; Batěk, Praha 456 925 Kčs; arch. Dvořák, Leiský, spol. 470 200 Kčs; Hruža, Rosenberg 484 400 Kčs; Ing. Krofta 505 770 Kčs; Grieg, Hemerka 512 875 Kčs; Ing. Petrůň 516 895 Kčs; Konárovský 523 705 Kčs; Nekvasil 583 650 Kčs; Ing. Jirásek a spol. 733 775 Kč, viz *Východočeský Republikán*, 9. 11. 1923

¹²² Oferty na stavbu pošt. a telegraf. ředitelství v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 5, č. 45, 1923, s. 4.

¹²³ Stavba poštovního ředitelství v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 30, 1924, s. 4.

¹²⁴ Stavba budovy pošt. ředitelství v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 35, 1924, s. 5.

Budova je vystavěna na půdorysu písmene L a kopíruje linii bývalých městských hradeb. Její hmota je vertikálně členěna a poznamenána historizujícími reminiscencemi. Machoňův přístup byl velmi citlivý. Příkladem toho je zaoblené nároží, jež reaguje odstupňováním hmot na secesní budovu přes silnici stojícího divadla.¹²⁵ Nároží dominuje hlavnímu průčelí na náměstí Republiky s přízemním sloupovým portikem. Na delší straně budovy v Jahnově ulici se nachází monumentalizující puristický ústupkový portál ustupující za líc fasády. Interiéru vstupní haly pak dominují dvě mramorové plastiky zubrů ve stylu art deco od sochaře Jaroslava Horejce.¹²⁶

4. 2. Okresní dům

Nad stavbou okresního domu se v Pardubicích uvažovalo už od počátku republiky. Dokládá to článek otištěný 6. srpna 1919 v listu České státoprávní demokracie *Východ*: „Poukázali jsme svého času na nezbytnou nutnost vybudovati v našem městě společenské a kulturní středisko, jehož je v Pardubicích třeba, mají-li míti onen význam, který by odpovídal jejich vzrůstu a významu.“¹²⁷ Téhož roku bylo vybráno důstojné místo vedle Zelené brány a roku následujícího vznikly i první náčrtky případné podoby domu.¹²⁸ Avšak tento projekt měl velký počet nepřátel a byl odsunut na neurčito. Živě se o okresním domě začalo opět debatovat v roce 1924, jak píše 18. dubna *Východočeský Republikán*: „V poslední době znovu vynořuje se otázka stavby okresního domu v Pardubicích a četní činitelé docela se snaží, aby zahájeny byly kroky k této stavbě, letos podniknuty práce přípravné a příštím rokem aby se s vlastní stavbou započalo.“¹²⁹ Původně zamýšlené místo ale bylo v tomto roce zastavěno Anglobankou,¹³⁰ a tak plány na stavbu okresního domu opět na chvíli utichly.

Nakonec bylo jako místo pro stavbu vybráno nároží Wilsonovy třídy a Smetanova náměstí (dnes třída Míru a náměstí Republiky) a v roce 1927 se mohlo začít stavět. Veřejnost však nebyla s navrhovanou podobou budovy spokojena, a tak se výstavba okolo Velikonoc zastavila.¹³¹ K projektu byl proto přizván architekt Gočár, který jej předělal.¹³²

¹²⁵ *Architektonické a stavební plány Pardubicka*. Pardubice: Státní okresní archiv Pardubice, 1999, s. 25.

¹²⁶ BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKEŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2006, s. 76.

¹²⁷ Okresní dům v Pardubicích. *Východ* 2, č. 57, 1919, s. 4.

¹²⁸ Župní dům v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 47, 1924, s. 6.

¹²⁹ Stavba okresního domu v Pardubicích?. *Východočeský Republikán* 6, č. 16, 1924, s. 4.

¹³⁰ Župní dům v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 6, č. 47, 1924, s. 6.

¹³¹ Stavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 21, 1927, s. 5.

¹³² Stavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 27, 1927, s. 4.

Nyní bylo potřeba odstranit části stavby, se kterými architekt Gočár nepočítal.¹³³ Následujících několik měsíců tedy probíhaly demolice a to i s použitím dynamitu.¹³⁴

V úterý 6. března 1928 došlo na stavbě ke smrtelné nehodě. Pomocný dělník Ladislav Čermák z Rokytna, jenž vysekával otvory pro schodiště, byl zavalen 3,8 m vysokou zdí, na níž pracoval. Čermák nebyl vyučeným zedníkem a soudní komise, která na místo dorazila, došla k závěru, že stabilitu zdi nejspíše porušil sám.¹³⁵

Obrázek 7: Vizualizace okresního domu z března 1928. Výsledná podoba je až na nepatrné detaily totožná. (zdroj: *Východočeský Republikán*, 23. 3. 1928)

Torzo stavby bylo dobudováno v říjnu 1928. Poprvé tak vynikla jeho monumentalita, na níž město v té době nebylo zvyklé.¹³⁶ V listopadu 1929 se počalo sundávat ze stavby lešení a řemeslníci pracovali již pouze na interiéru.¹³⁷ Přestože se 1. dubna 1930 začal do hotové části stěhovat okresní úřad, budova stále ještě nebyla hotova.¹³⁸ V červenci 1930 si všimnul neutěšené situace na stavbě i *Východočeský Republikán*. Důvody stavebních průtahů viděl ve špatném zadání dozorů. „Dozor byl zadán tak, jak se to jinde nedělá a jak se to vůbec nemá dělat. Nejdříve byl ustanoven stavební dozorce pro oba objekty za 5000 Kč měsíčně bez ohledu, jak dlouho se bude

¹³³ Stavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 39, 1927, s. 4.

¹³⁴ Stavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 41, 1927, s. 7.

¹³⁵ Neštěstí na novostavbě okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 10, č. 11, 1928, s. 4.

¹³⁶ Stavba okresního domu (Masarykova) v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 10, č. 41, 1928, s. 6.

¹³⁷ Okresní Masarykův dům v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 11, č. 47, 1929, s. 5.

¹³⁸ Okresní úřad v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 12, č. 12, 1930, s. 5.

stavět a bez jakýchkoliv prospěšných ustanovení pro okres.“¹³⁹ Podle *Východočeského Republikána* tak neměli stavební dozorcí sebemenší důvod k uspíšení prací. Například v polovině roku 1930 byly kavárna i sál v prvním poschodí ve stejném stavu jako dva roky nazpět. Stavba by se nejspíše táhla ještě mnohem déle, nebýt Celostátní výstavy tělovýchovy a sportu (1931), do které musel být hotel otevřen.¹⁴⁰ V říjnu 1930 byl konečně vypsán konkurs na jeho pronájem.¹⁴¹ Hotel byl nakonec otevřen včas a jeho prvním čestným hostem se stal v roce 1931 prezident republiky T. G. Masaryk při příležitosti návštěvy výstavy.

Okresní dům je čtyřpatrový monumentální funkcionalistický palác tvořený dvěma křídly (restaurační a hotelové), která obemykala velký společenský sál s galerií. Kratší uliční průčelí je opláštěno modrými opaxitovými plotničkami.¹⁴² Právě tato výrazná modř a celkové moderní vzezření budovy, které doposud nemělo v republice obdoby, vyvolávalo z počátku mezi veřejností rozpaky.¹⁴³ V interiéru se nacházely prostory okresního úřadu, hotelové pokoje, velký společenský sál, kavárna, restaurace a v suterénu bylo vybudováno kino. Na konci tisíciletí (mezi léty 1997-2000) však došlo k necitlivé přestavbě vnitřních prostor na obchodní centrum. Bohužel nebyly respektovány funkce původní budovy a tak mnoho vzácných architektonických prvků interiéru od Josefa Gočára nenávratně zmizelo.

4. 3. Krematorium

O zřízení krematoria se v Pardubicích mluvilo delší dobu. Během války však na takovou stavbu nebylo ani pomyšlení. Přesto v Liberci v roce 1917 jedno vzniklo a bylo první na území budoucí republiky.¹⁴⁴ Snad pod dojmem příkladu z Liberce nabraly po válce události okolo pardubického krematoria rychlý spád. Jistě tomu napomohlo, že Rakousko-Uhersko nebylo pohřbu žehem příliš nakloněno a projekt pardubického krematoria se tak částečně svezl na protirakouských náladách. Stavbu zastupitelstvo schválilo v listopadu 1918¹⁴⁵ a od prosince do března 1919 vypsalo soutěž na podobu

¹³⁹ Proč se vleče stavba Okresního domu a nemocnice v Pardubicích?. *Východočeský Republikán* 12, č. 29, 1930, s. 4.

¹⁴⁰ Dostavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 12, č. 30, 1930, s. 6.

¹⁴¹ Pronájem okres. domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 12, č. 44, 1930, s. 4.

¹⁴² BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKEŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2006, s. 131.

¹⁴³ Stavba okresního domu v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 11, č. 50, 1929, s. 4.

¹⁴⁴ Krematorium v Pardubicích. *Východ* 1, č. 42, 1918, s. 4.

¹⁴⁵ ŠEBEK, F.: *Toulky historií Pardubic*. Radniční zpravodaj města Pardubic, 2020, č. 7-8, s. 20.

budovy. Sešlo se rekordních 82 návrhů.¹⁴⁶ Odborná porota¹⁴⁷ rozhodla, že ani jeden z nich není bez nedostatků a první cenu neudělila. Druhou cenu za svůj kubistický projekt pak obdržel architekt Pavel Janák¹⁴⁸ a byl pověřen vypracováním výsledného plánu.¹⁴⁹ Finální podoba krematoria se od té soutěžní dosti lišila. Zachován byl pouze trojúhelníkový štít se sedlovou střechou. Zbytek stavby se přeměnil z kubistického stylu na rondokubistický, který byl v té době značně oblíbený. Sám Pavel Janák měl dokonce velký podíl na jeho vzniku.¹⁵⁰

Obrázek 8: Krematorium (zdroj: PALEČEK, Jiří: *Malá kronika Pardubicka 20. století*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2010)

Souběžně s plánováním stavby vznikla v Pardubicích odnož pražského spolku Krematorium, který pořádal ve městě četné debaty.¹⁵¹ Spolek se stal brzy populárním a evidoval velké množství přihlášek. Výhodou členství bylo, jak píše *Východočeský obzor*, že: „každý člen spolku má právo na spálení své mrtvoly na útraty spolku po ročním členství (i v případě sebevraždy).“¹⁵² Členský poplatek se platil jednou ročně a jeho výše

¹⁴⁶ Krematorium v Pardubicích. *Východ* 2, č. 21, 1919, s. 5.

¹⁴⁷ V porotě zasedali: architekt Dr. Petřík; architekt Gočár; architekt Machoň; městský stavební rada ing. K. Kotten; ředitel Fr. Vambora; stavitel K. Beran; správce průmyslového muzea B. Korbel, viz *Východ*, 15. 3. 1919

¹⁴⁸ Třetí cenu obdrželi: arch. Polák, Louny; arch. Vladim. Škára, Brno; arch. Bedř. Feuerstein, viz *Východ*, 15. 3. 1919

¹⁴⁹ Výsledek soutěže na stavbu krematoria. *Východ* 2, č. 22, 1919, s. 5.

¹⁵⁰ *Architektonické a stavební plány Pardubicka*. Pardubice: Státní okresní archiv Pardubice, 1999, s. 24.

¹⁵¹ ŠEBEK, F.: *Toulky historií Pardubic*. In: Radniční zpravodaj města Pardubic, 2020, č. 7-8, s. 20.

¹⁵² První české krematorium v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 17, č. 10, 1921, s. 5-6.

byla odvozena od věku člena v době, kdy do spolku vstoupil. K 11. březnu 1921 se pohyboval mezi 24 Kčs (do 35 let) až 200 Kčs za rok (nad 60 let).¹⁵³ Krematorium bylo ustaveno jako akciová společnost a po širokém okolí začala kampaň na nákup akcií.¹⁵⁴

Se stavbou se započalo v létě 1922 a její realizace byla zadána stavitelům Karlu Kohoutovi a Jaroslavu Krupařovi.¹⁵⁵ Dne 2. června 1922, těsně před započítím stavby, se z Pardubic do libereckého krematoria vydala deputace ve složení: starosta František Vácha, rada Augustin Löwy a správce důchodu František Pospíšil. Dozvěděla se zde, že „*pardubické krematorium, aby se rentovalo, potřebuje ročně 300 kremací.*“¹⁵⁶ S touto informací se pánové rozhodli do stavby skutečně jít. Slavnostní otevření se konalo na svatého Václava 28. září 1923 a celkový náklad se vyšplhal na 1 300 000 Kčs.¹⁵⁷

Krematorium bylo postaveno na jihu města na novém vojenském hřbitově. Jeho architektura je inspirována lidovým dřevěným stavitelstvím spíše východního ruského typu a byla tak pro svůj slovanský vzhled nahlížena velmi kladně.¹⁵⁸ Čtvercové jádro stavby je obklopeno vnějším ochozem s kolumbáriem a otevřenými sloupovými arkádami. Úpatí schodiště obohacují dvě sochy světloňů od sochaře Karla Lenharta, které ale byly nainstalovány až roce 1926. Interiér je vyzdoben malířskou výzdobou od Františka Kysely. Obecná, tehdy funkcionalisticky naladěná, kritika pokládala pardubické krematorium za naprosté fiasko. Ve městě se ale stavba líbila už od samého počátku.¹⁵⁹

4. 4. Státní reálka

Hlasy žádající novou budovu pro státní reálku se začínaly ozývat už na začátku století. Tehdejší budova byla totiž pro své účely malá a nevyhovující. Za starosty Františka Kuchynky (1906-1910) se už začalo téma řešit vážně. Pardubice se však vyskytovaly ve velice složité situaci. Podle smlouvy s ministerstvem z roku 1881 mělo novou budovu vystavět město samo a pouze na vlastní náklady. To si ale tou dobou nemohlo dovolit. V roce 1906 tak město podává žádost na ministerstvo kultu a výchovy, aby zde vystavělo novou budovu reálky. Ke kladnému vyřízení žádosti došlo až po

¹⁵³ První české krematorium v Pardubicích. *Východočeský Obzor* 17, č. 10, 1921, s. 5-6.

¹⁵⁴ „Krematorium“, akciová společnost v Pardubicích. *Bratrství* 3, č. 16, 1921, s. 6.

¹⁵⁵ Krematorium v Pardubicích se dostavuje. *Východočeský Republikán* 5, č. 15, 1923, s. 4.

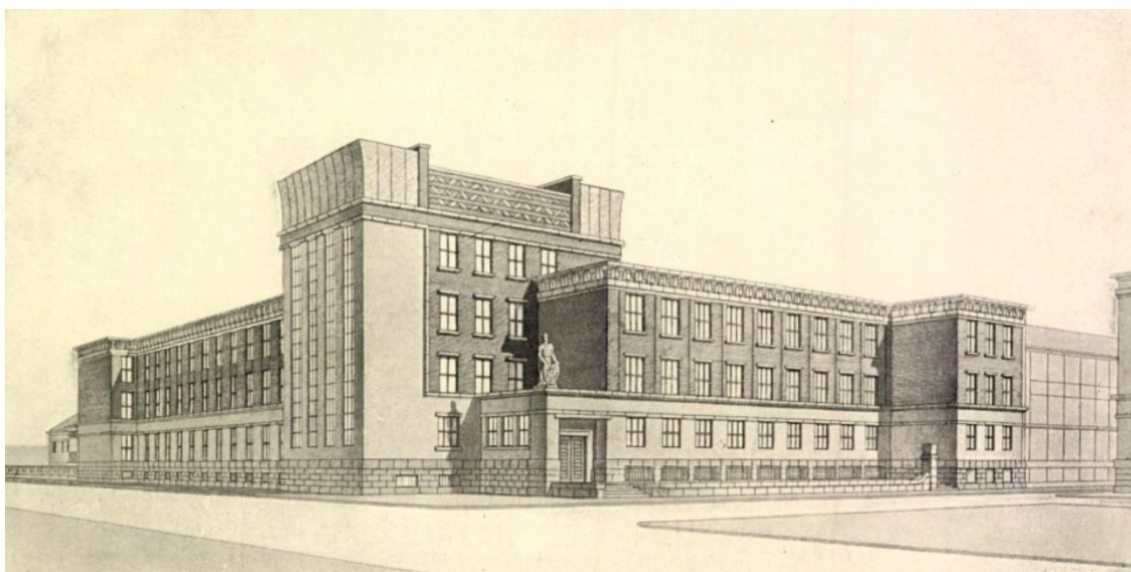
¹⁵⁶ Krematorium. *Východočeský Obzor* 18, č. 23, 1922, s. 4.

¹⁵⁷ Otevření krematoria v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 5, č. 40, 1923, s. 2.

¹⁵⁸ *Architektonické a stavební plány Pardubicka*. Pardubice: Státní okresní archiv Pardubice, 1999, s. 24.

¹⁵⁹ BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKESŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2006, s. 69-70.

dlouhých osmi letech, v době, kdy už byl starostou Josef Prokop (1910-1915). První světová válka ale všechny plány zmařila. Po vzniku republiky se město dožadovalo po novém státu, aby převzal závazky rakouské vlády, co se týče stavby budovy nové reálky. Jenomže ministerstvo veřejných prací stavbu odmítlo. Důvodem bylo, že „*architektura jeho projektu nesla ráz německý.*“¹⁶⁰ Roku 1924 se tak daly vypracovat nové plány architektu Ladislavu Machoňovi. Následujícího roku bylo zbudování nové reálky definitivně schváleno a na konci léta 1926 se zadala stavba firmě A. Kratochvíl a ing. Veselý.¹⁶¹

Obrázek 9: Státní reálka (zdroj: SAKAŘ, Josef: *Dějiny Pardubic nad Labem Dílu 3. část 2. Pardubice: Město Pardubice, 1927*)

Ještě před dokončením stavby zaznívala z řad veřejnosti i odborníků kritika na vzhled budovy. Ta podle nich vypadala příliš jako tovární objekt. Tyto názory však nebyly většinové. Na čem ale panovala shoda, byl kritický pohled na nárožní prostor Jahnovy a Jiráskovy ulice. Zde architekt Machoň vyprojektoval pavilonovou přístavbu pro byt ředitele. „*Není nikde případu, aby na rohu ulice stavěl se malý přístavek, jako jest tomu u nové reálky. Roh ulice vyžaduje přirozeně mohutného zatížení a zde jest tomu právě naopak.*“ píše se ve *Východočeském Republikánovi*.¹⁶²

Slavnostní otevření budovy se konalo ve dnech 28. až 30. června 1929 za účasti ministerského předsedy a absolventa školy Františka Udržala. Akce se zúčastnil též ministr školství a osvěty Antonín Štefánek. Oba pronesli slavnostní řeč.¹⁶³

¹⁶⁰ Stavba budovy pro státní reálku v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 9, č. 46, 1927, s. 2.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Stavba reálky v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 10, č. 36, 1928, s. 6.

¹⁶³ Slavnostní otevření nové reálky v Pardubicích. *Východočeský Republikán* 11, č. 27, 1929, s. 2.

Budova školy je dvoukřídlá a dvoupatrová s dominantní třípatrovou hmotou v nároží. V komplexu se také nachází tělocvična a obytný domek. Škola je opláštěna žlutohnědými keramickými dlaždicemi. Nad hlavním vchodem se nalézá socha jinocha od sochaře Karla Pokorného.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKEŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2006, s. 80.

Závěr

Dnes je to již přes 100 let, kdy v Pardubicích vypukla velká bytová krize. V současné době si lze jen těžko představit, co tehdy museli lidé postižení touto krizí prožívat.

Snad se mi podařilo poukázat na to, že i v období, které dnes široká veřejnost vnímá jako léta prosperity, existovaly sociální problémy, které se nedalo tak snadno řešit.

Město se díky bytové výstavbě rychle rozšiřovalo. Bohužel však pouze dvěma směry – na jih a na východ. Potenciálně vhodná lokalita pro výstavbu na severu města za Labem zůstala netknutá. Pardubice také neměly žádný regulační plán. Výstavba tedy byla většinou živelná. Dobový tisk neustále vznášel požadavky na vytvoření takového plánu a ustavičně dával za příklad o 10 000 obyvatel menší Hradec Králové, který se rozrůstal systematicky a vznikalo z něj pěkné město. Ne nadarmo získal přívlastek „salon republiky“.

Jak se ukázalo, solidarita s lidmi v nouzi nebyla všeobecná. Levicový tisk hnal mnohdy své požadavky do extrémů, ale zakládal je na skutečnosti, že ve městě se množily neprónajímané bytové prostory. Na druhou stranu byla městská stavební družstva hojně finančně podporována širokou veřejností, i tou, která již své bydlení měla. Výrazně finančně přispívaly i pardubické bankovní domy. Zajímavé bylo také zjištění, že se dokončení Okresního domu stále prodlužovalo a tím bylo proinvestováno mnoho zbytečných peněz.

Krásným zrcadlem celé bytové nouze v Pardubicích je karanténa, bývalá vojenská nemocnice z první světové války. Na byty zde bylo přestaveno jen několik baráků, které měly být využívány přechodně a potom strženy. Alespoň takováto byla původní představa. Později však město skupovalo jeden barák za druhým a přestavovalo je na byty, aby ulevilo bytové nouzi, která přes všechna očekávání neustávala. Dnes už stojí z bývalé vojenské nemocnice pouze jeden objekt v areálu atletických sportovišť. Všechny ostatní byly strženy a na jejich místě vyrostlo v padesátých letech minulého století sídliště Dukla.

Z dobrých realizací zmiňme velkoměstskou čtvrť okolo náměstí Čs. legií nebo první nouzové domy, jež stojí na obou březích Chrudimky. Dodnes, když přejíždíme Prokopův most, můžeme pozorovat vhodně vyřešené půlkruhové Čechovo nábreží. Cítíme nádech první republiky, když se procházíme po náměstí Čs. legií s přílehlými širokými ulicemi Havlíčkovou, Nerudovou a dalšími. Stejně tak velkoměstsky na nás

působí náměstí Republiky, na kterém dodnes stojí obchodní centrum Grand (dříve Okresní dům) a magistrát města (dříve budova Ředitelství pošt a telegrafů). Majestátně působí vznešená budova krematoria.

Zmínit ale musím i negativa, která do současnosti přetrvala. Na Skřivánku je dodnes patrná nejednotná výšková linie zástavby, takže tato čtvrť je na pohled stejně tak nepřívětivá jako kdysi.

Závěrem je však třeba říci, že přestože Pardubice prošly v dalších letech mnohými stavebními změnami, vznikly zde v období let 1918 až 1930 budovy, které dosud významně dotvářejí hezký vzhled města.

Prameny a literatura

Prameny

Periodika

Východ

Ročník 1, č. 42, 14. 12. 1918.

Ročník 2, č. 14, 15. 2. 1919.

Ročník 2, č. 15, 19. 2. 1919.

Ročník 2, č. 16, 22. 2. 1919.

Ročník 2, č. 17, 26. 2. 1919.

Ročník 2, č. 18, 1. 3. 1919.

Ročník 2, č. 21, 12. 3. 1919.

Ročník 2, č. 22, 15. 3. 1919.

Ročník 2, č. 28, 5. 4. 1919.

Ročník 2, č. 33, 26. 4. 1919.

Ročník 2, č. 38, 14. 5. 1919.

Ročník 2, č. 43, 31. 5. 1919.

Ročník 2, č. 57, 6. 8. 1919.

Ročník 2, č. 61, 20. 8. 1919.

Ročník 2, č. 62, 23. 8. 1919.

Ročník 2, č. 83, 15. 11. 1919.

Bratrství

Ročník 2, č. 1, 1. 1. 1920.

Ročník 2, č. 2, 8. 1. 1920.

Ročník 2, č. 10, 4. 3. 1920.

Ročník 2, č. 16, 15. 4. 1920.

Ročník 3, č. 2, 17. 3. 1921.

Ročník 3, č. 6, 14. 4. 1921.

Ročník 3, č. 9, 5. 5. 1921.

Ročník 3, č. 16, 22. 6. 1921.

Ročník 3, č. 22, 4. 8. 1921.

Ročník 3, č. 23, 11. 8. 1921.

Východočeský Obzor

Ročník 17, č. 10, 11. 3. 1921.
Ročník 17, č. 15, 15. 4. 1921.
Ročník 17, č. 17, 1. 5. 1921.
Ročník 17, č. 25, 24. 6. 1921.
Ročník 17, č. 29, 22. 7. 1921.
Ročník 17, č. 31, 5. 8. 1921.
Ročník 17, č. 35, 2. 9. 1921.
Ročník 17, č. 39, 30. 9. 1921.
Ročník 18, č. 3, 20. 1. 1922.
Ročník 18, č. 5, 3. 2. 1922.
Ročník 18, č. 12, 24. 3. 1922.
Ročník 18, č. 22, 1. 6. 1922.
Ročník 18, č. 23, 8. 6. 1922.
Ročník 18, č. 26, 29. 6. 1922.
Ročník 18, č. 27, 6. 7. 1922.
Ročník 18, č. 34, 27. 8. 1922.
Ročník 18, č. 50, 14. 12. 1922.

Východočeský Republikán

Ročník 5, č. 15, 6. 4. 1923.
Ročník 5, č. 18, 27. 4. 1923.
Ročník 5, č. 36, 7. 9. 1923.
Ročník 5, č. 40, 5. 10. 1923.
Ročník 5, č. 43, 26. 10. 1923.
Ročník 5, č. 45, 9. 11. 1923.
Ročník 6, č. 6, 8. 2. 1924.
Ročník 6, č. 16, 18. 4. 1924.
Ročník 6, č. 18, 2. 5. 1924.
Ročník 6, č. 30, 25. 7. 1924.
Ročník 6, č. 31, 1. 8. 1924.
Ročník 6, č. 35, 29. 8. 1924.
Ročník 6, č. 36, 5. 9. 1924.
Ročník 6, č. 37, 12. 9. 1924.

Ročník 6, č. 47, 21. 11. 1924.
Ročník 7, č. 6, 6. 2. 1925.
Ročník 7, č. 8, 20. 2. 1925.
Ročník 7, č. 9, 27. 2. 1925.
Ročník 7, č. 15, 10. 4. 1925.
Ročník 8, č. 48, 26. 11. 1926.
Ročník 9, č. 12, 18. 3. 1927.
Ročník 9, č. 16, 15. 4. 1927.
Ročník 9, č. 18, 29. 4. 1927.
Ročník 9, č. 21, 20. 5. 1927.
Ročník 9, č. 27, 1. 7. 1927.
Ročník 9, č. 28, 8. 7. 1927.
Ročník 9, č. 32, 5. 8. 1927.
Ročník 9, č. 39, 23. 9. 1927.
Ročník 9, č. 41, 7. 10. 1927.
Ročník 9, č. 46, 11. 11. 1927.
Ročník 10, č. 11, 9. 3. 1928.
Ročník 10, č. 26, 22. 6. 1928.
Ročník 10, č. 32, 3. 8. 1928.
Ročník 10, č. 36, 31. 8. 1928.
Ročník 10, č. 41, 5. 10. 1928.
Ročník 11, č. 17, 26. 4. 1929.
Ročník 11, č. 27, 5. 7. 1929.
Ročník 11, č. 39, 27. 9. 1929.
Ročník 11, č. 47, 22. 11. 1929.
Ročník 11, č. 50, 13. 12. 1929.
Ročník 12, č. 12, 21. 3. 1930.
Ročník 12, č. 29, 18. 7. 1930.
Ročník 12, č. 30, 25. 7. 1930.
Ročník 12, č. 44, 31. 10. 1930.

Literatura

- HRUBÝ, Vladimír – STANĚK, Jiří: *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2000.
- ŠEBEK, František: *Dějiny Pardubic*. Pardubice: Městský národní výbor, 1990.
- ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2016.
- ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic. 2. kniha*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019.
- ŠEBEK, František – ZIKMUNDA, Vlastimil: *Pardubicko*. Hradec Králové: Kruh, 1985.
- BARTOŠ, Štěpán – ŠEBEK, František: *Pardubice*. Helios – Jiří Razskazov, 2001.
- KOTYK, Jiří: *Stručné dějiny Pardubic*. Pardubice: OPS Pardubice, 1980.
- BARTOŠ, Štěpán – KOTYK, Jiří: *Pardubice dříve a nyní*. Pardubice: Helios, 1993.
- BRONCOVÁ, Dagmar: *Knih o městě Pardubice*. Praha: MILPO MEDIA, 1999.
- BIČÍK, Zdeněk: *Pardubice od A do Z*. Pardubice: Informační služba Pardubice, 1974.
- ZIKMUNDA, Vlastimil – HRUBÝ, Vladimír: *Pardubice*. Praha: ČTK-Pressfoto, 1990.
- PALEČEK, Jiří: *Malá kronika Pardubicka 20. století*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2010.
- SAKAŘ, Josef: *Nová doma města Pardubic*. Pardubice: Společnost pro rozvoj Pardubicka, 1995.
- LUKEŠ, Zdeněk – PANOCH, Pavel – KARASOVÁ, Daniela – KOTALÍK, Jiří Tomáš: *Josef Gočár*. Praha: Nakladatelství Titanic, 2010.
- BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel – LUKEŠ, Zdeněk: *Kaleidoskop tvarů*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2006.
- BARTOŠ, Štěpán – PANOCH, Pavel: *Karel Řepa pardubický architekt ve věku nejistot*. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2003.
- Architektonické a stavební plány Pardubicka*. Pardubice: Státní okresní archiv Pardubice, 1999.
- Zprávy Klubu přátel Pardubicka*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 1985.

Seznam fotografií z textu

Obrázek 1: Telegrafía (zdroj: Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2015)

Obrázek 2: Spořilov (zdroj: Východočeský Republikán, 27. 9. 1929)

Obrázek 3: Čechovo nábřeží (zdroj: Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2014)

Obrázek 4: Nedostavěné náměstí Čs. legií s parkovou úpravou (zdroj: Město Pardubice ohlédnutí za minulostí. Pardubice: VIDEO-FOTO-KUNC, 2000)

Obrázek 5: Karanténa (zdroj: Pardubický kalendář. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2015)

Obrázek 6: Hlavní průčelí budovy Ředitelství pošt a telegrafů (zdroj: Toulky historií Pardubic. 2. kniha. Pardubice: Helios – Jiří Razskazov, 2019)

Obrázek 7: Vizualizace okresního domu z března 1928. Výsledná podoba je až na nepatrné detaily totožná. (zdroj: Východočeský Republikán, 23. 3. 1928)

Obrázek 8: Krematorium (zdroj: PALEČEK, Jiří: Malá kronika Pardubicka 20. století. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2010)

Obrázek 9: Státní reálka (zdroj: SAKAŘ, Josef: Dějiny Pardubic nad Labem Dílu 3. část 2. Pardubice: Město Pardubice, 1927)